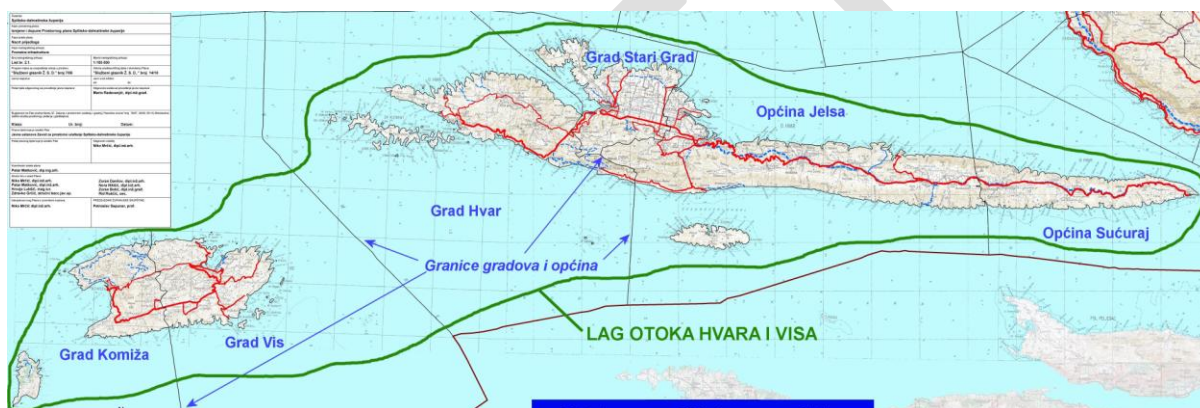

LOKALNA RAZVOJNA STRATEGIJA LOKALNE AKCIJSKE GRUPE „ŠKOJI“ 2012.-2014.

2012./revidirana, veljača 2013.

Lokalna akcijska grupa/LAG Škoji, Nova Riva 4, 21 460 Stari Grad

Sadržaj:

1	Uvod.....	3
2	Značajke područja LAG-a.....	6
2.1	Opće zemljopisne značajke područja.....	6
2.1.1	Veličina i osnovne prostorne značajke.....	6
2.1.2	Položaj i granice područja LAG-a	7
2.1.3	Geomorfološke i oceanografske značajke.....	7
2.1.4	Klimatske značajke područja	9
2.1.5	Prirodna baština LAG-a	10
2.1.6	Kulturno-povijesna i tradicijska baština.....	11
2.1.7	Kvaliteta života i stanje infrastrukture	13
2.2	Gospodarske značajke područja.....	17
2.2.1	Tržište rada.....	19
2.3	Demografske i socijalne značajke područja.....	20
3	SWOT analiza područja.....	22
4	Razvojna vizija.....	28
4.1	Razvojna tema i ciljevi.....	29
4.2	Prioritetne mjere/aktivnosti po ciljevima, ciljne skupine i očekivani rezultati s indikatorima	31
4.2.1	Razvoj identiteta LAG-a, kulture suradnje i međusektorsko povezivanje (RC1).....	31
4.2.2	Razvoj mreže zaštićene kulturno-povijesne i prirodne baštine i područja u mreži NATURA 2000 (RC2).....	33
4.2.3	Razvoj konkurentne i tržišno orijentirane poljoprivrede i poduzetničkog sektora (RC3)	34
4.2.4	Razvoj sveobuhvatnih i prepoznatljivih turističkih proizvoda koji uključuju postojeće kapacitete i sadržaje s razvojem novih i uključivanjem resursa (RC4).....	36

4.2.5	Pružiti pravovremene informacije i nova znanja i vještine koje omogućuju bržu prilagodbu stanovnicima LAG-a (RC5).....	37
4.2.6	Razvoj kvalitete života u zajednici i poboljšanje kvalitete usluga u ruralnim područjima uz održivo korištenje prirodnih resursa (RC6).....	38
4.2.7	Horizontalni strateški ciljevi LAG-a.....	39
4.2.8	Usklađenost razvojnih ciljeva i prioriteta s prioritetima ruralnog razvoja.....	39
5	Strategija izrade i provedbe.....	42
5.1	Značajke partnerstva i izrada Lokalne razvojne strategije.....	42
5.1.1	Aktivnosti formiranja i struktura partnerstva LAG-a.....	42
5.1.2	Priprema LRS primjenom načela “odozdo prema gore”.....	43
5.2	Operativni plan provedbe i slijed aktivnosti u ostvarenju ciljeva, tradicionalne i inovativne aktivnosti.....	45
5.3	Utjecaj provedbe Strategije na okoliš.....	46
5.4	Izvori financiranja i održivost LRS bez sredstava javne pomoći.....	47
5.5	Procjena broja projekata i potrebnih sredstava 2013-2014 IPARD programa (osi 1 i 3).....	49
5.6	Praćenje provedbe Strategije i mjerenje učinaka.....	50
5.6.1	Procedura i kriteriji odabira projektnih ideja te davanje Pisma preporuke.....	51
5.6.2	Kriteriji i indikatori za monitoring i evaluaciju ukupne LRS.....	55
6	Usklađenost LRS s nadređenim strateškim dokumentima.....	57
7	Karta LAG-a u mjerilu 1:100 000.....	59
8	Dodaci.....	59
8.1	Dodatak 1 – Naselja u JLS i TUG područja.....	59
8.2	Dodatak 2 – Nacionalna ekološka mreža i NATURA 2000.....	59

1 Uvod

Lokalna akcijska grupa (LAG) „Hvar“, danas LAG „Škoji“, osnovana je 2011. godine s ciljem pripreme jedinica lokalne samouprave otoka Hvara na primjenu LEADER procedura za ruralni razvoj, ali i sveopćeg održivog ruralnog razvoja. Prvotno je LAG „Hvar“ pokrivao područje Gradova Stari Grad i Hvar te Općina Jelsa i Sućuraj. Osnovan je kao organizacija civilnog društva, čiji su osnivači jedinice lokalne samouprave, lokalne javne ustanove i poduzeća, predstavnici lokalnog poslovnog sektora te udruge građana. Nedugo nakon osnivanja u sastav LAG-a pristupili su i Gradovi Vis i Komiža, odnosno JLS otoka Visa pri čemu je LAG promijenio ime u LAG „Škoji“.

Nakon osnivanja LAG-a, sukladno LEADER procedurama, izrađena je i usvojena (2013.) Lokalna razvojna strategija LAG-a (u nastavku: LRS). LRS je izrađena sukladno metodologiji LEADER programa, odnosno primjenom „bottom up“ načela, koji podrazumijeva uključivanje svih dionika, iz sva tri razvojna sektora, u pripremu ovakvog strateškog dokumenta. Izradu LRS sufinancirali su Splitsko-dalmatinska županija, UNDP Hrvatska kroz projekt „Coast“, te sam LAG. Strategija je, u početku, rađena samo za područje otoka Hvara, a nakon odluka Visa i Komiže o priključenju LAG-u, provedena je potpuna revizija prvog nacrtu i dokument je dodatno proširen za područje obuhvata i otoka Visa.

Dugoročnim participacijskim procesom, odabirom ključnih pojmova karakterističnih za prostor LAG-a, kao i nalazima osnovne i SWOT analize, nastao je **moto LAG-a Škoji – otoci sunca**, i dugoročna vizija:

VIZIJA

Mi smo gospodarski i društveno razvijeno područje zadovoljnih, obrazovanih stanovnika, u središnjoj Dalmaciji, mirisno i osunčano, s tisućljetnom tradicijom očuvane kulturno-povijesne baštine i mediteranskih krajolika.

Usmjereno ostvarenju razvojne vizije LAG-a, revidirana Lokalna razvojna strategija sadrži dugoročne razvojne strateške ciljeve i proritete mjere, odnosno aktivnosti koje je potrebno provesti kako bi se ostvario razvoj osmišljen dugotrajnim procesom sastanaka i konzultacija s relevantnim razvojnim dionicima iz sva tri razvojna sektora, javnim, privatnim i civilnim, a stvorena je kroz, gotovo, 2 godine zajedničkog rada i djelovanja. Tijekom procesa izrade strategije, sudionici su se vodili načelima LEADER pristupa:

- **Uravnotežen razvoj cijelog područja:** Strategija je izrađena analizom relevantne literature i ulaznih podataka o stanju u području te realnoj percepciji prednosti i razvojnih ograničenja definiranih (utvrđenih) od strane ključnih razvojnih dionika, osmišljene su aktivnosti koje utječu na ujednačen razvoj cjelokupnog prostora LAG-a i dodatno određene prema prikupljenoj i analiziranoj Bazi razvojnih projektnih ideja;
- **Pristup „odozdo prema gore“:** tijekom cjelokupnog procesa izrade Strategije, uz radnu grupu, javnim pozivima, uključen je i širok krug razvojnih dionika koji nisu bili članovi LAG-a nego su to tek željeli postati; uključivanje dionika i njihovi prijedlozi

uvažavali su se prema mogućnosti primjene na cjelokupnom području LAG-a i utjecajem na ukupnu populaciju;

- **Javno-privatno partnerstvo/međusektorsko povezivanje:** u 2 godine rada LAG-a i izrade Strategije, iznimna pažnja se posvećivala željama i potrebama svih razvojnih sektora; Strategija je nastala kao rezultat dugoročnog osnaživanja i zajedničkog rada predstavnika sva tri razvojna sektora, sukladno strukturi LAG-a; time je postignuta svijest svih dionika o njihovoj aktivnoj ulozi, međusektorskom udruživanju i zajedničkom upravljanju budućim razvojem područja LAG-a;
- **Inovativnost:** već sama primjena participacijskih procesa dionika iz svih sektora odnosno, primjena LEDAER metodologije i načela pri izradi ove strategije, bila je inovacija na prostoru LAG-a; takva metodologija, motivirala je ključne sektorske razvojne dionike na zajedničko djelovanje i dogovor o razvojnim prioritetima područja; Strategija je dala poseban naglasak umrežavanju dionika, primjeni novih znanja i tehnologija kao i prioritetnoj potrebi usvajanja načela održivog razvoja; isto tako, Strategija je dala poseban naglasak i uvođenju uporabe obnovljivih izvora energije, čime je omogućila razvoj gospodarske samoodrživosti ali i povećanja kvalitete života svih stanovnika LAG-a;
- **Integralni pristup:** participacijskim procesom, prikupljanjem projektnih ideja i detaljnom analizom razvojnih mogućnosti i ograničenja, osmišljene su aktivnosti i projekti koji su integrirani u sveobuhvatne razvojne projekte cijelog prostora LAG-a, a koji povezuju gospodarski razvoj, kulturu i povijest, tradiciju i društvo u cjelini, čuvaju okoliš i uvažavaju rodnu jednakost, kao i dobne i obrazovne mogućnosti stanovnika te stvaraju razvojne mogućnosti za poboljšanje života stanovnika cjelokupnog područja LAG-a;
- **Umrežavanje i suradnja među područjima/LAG-ovima:** Strategijom su osmišljeni projekti kao i aktivnosti povezivanja s drugim LAG-ovima u Hrvatskoj i Italiji, ali i organizacijama civilnog društva te nadležnim i stručnim institucijama i organizacijama na regionalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini, posebno u aktivnostima koje razvijaju sustav dobrog upravljanja, te prijenos novih znanja, informacija i tehnologija, čime će se iznimno doprinjeti smanjenju izoliranosti nerazvijenih područja prostora LAG-a i njihovih stanovnika;
- **Lokalno financiranje i upravljanje:** aktivnosti planirane Strategijom poboljšavaju mogućnosti lokalnog financiranja povezivanjem izvora financijskih sredstava, kao i poboljšanjem provedbe načela dobro upravljanja, programskog planiranja i praćenja financiranja razvojnih programa i projekata; također ona je pridonijela povećanju razvoja svijesti i znanja lokalnih dionika o potrebi transparentnosti i odgovornosti svih razvojnih dionika za razvoj prostora na kojem žive i stvaraju;

Strategija LAG-a dokument je koji dodatno mobilizira ukupne razvojne kapacitete vlastitih resursa i razvojnih dionika, uvažavajući prostorne preduvjete i ograničenja, ali i kapacitete lokalnih stanovnika koje je potrebno dalje razvijati, te otvara nove razvojne mogućnosti privlačenja novih stanovnika na prostore LAG-a s inovativnim projektima i razvojnim programima koji će omogućiti brži i veći održivi razvoj cjelokupnog područja. U procesu izrade Lokalne razvojne strategije posebna pažnja posvećena je očuvanju i revitalizaciji kulturno-povijesne, tradicijske i prirodne baštine prostora LAG-a s ciljem razvoja

prepoznatljivosti područja, s posebnim naglaskom na razvoj zaštićenih proizvoda s geografskim porijeklom zasnovanih na tradicijskom nasljeđu i prirodnim prednostima, te su uvažene potrebe uključivanja svih stanovnika, posebno iz marginaliziranih ili ugroženih društvenih skupina.

Provedba Lokalne strategije razvoja prioritetni je zadatak ureda i članova provedbenih tijela lokalne akcijske grupe (LAG-a). Oni pred sobom imaju ne samo složenu zadaću već i primjenu novih radnih načela i metodologija, moraju uvijek imati pregled nad potrebama cjelokupnog prostora LAG-a i njegovih stanovnika te dalje razvijaju projektne ideje i provode projekte koji doprinose ostvarenju strategije, njezinih prioriteta i ciljeva u svrhu postizanja Vizije razvoja LAG-a.

Slika 1.1 Teutina pečina u LAG-u Škoji. (Fotografija: Alan Meniga)

2 Značajke područja LAG-a

2.1 Opće zemljopisne značajke područja

2.1.1 Veličina i osnovne prostorne značajke

LAG „Škoji“ nalazi se **središnjem dijelu Jadranske regije** i predstavlja **potpuno otočni LAG**. LAG obuhvaća gradove i naselja Otoka Hvara i Visa, odnosno gradove Hvar, Komizu, Stari Grad i Vis, te općine Jelsa i Sućuraj. Cijeli prostor LAG-a administrativno pripada Splitsko-dalmatinskoj županiji. Područje LAG-a prostire se na 415,27 km², što predstavlja 0,47% ukupne površine Republike Hrvatske (kopna i teritorijalnog mora), te 2,9% Splitsko-dalmatinske županije. Prema popisu stanovništva 2001. godine, LAG je imao 14.740 stanovnika, tada je na prostoru LAG-a živjelo 0,3% ukupnog stanovništva Republike Hrvatske i 3% stanovnika Županije. Broj stanovnika je, od zadnjeg popisa, pao za 203 stanovnika (1,4%), tako da, prema podacima Popisa stanovništva 2011., na prostoru LAG-a, živi 14.537 stanovnika ili 0,3% od ukupnog broja stanovnika u Republici Hrvatskoj, odnosno, 3,1% stanovnika Splitsko-dalmatinske županije. Prosječna gustoća stanovnika je daleko ispod državnog prosjeka od 75 st/km², dok je, iz Tablice 1.1, vidljivo kako se broj kućanstava, u samo 10 godina, povećao za čak 7,7%. Postoje određene razlike između jedinica lokalne samouprave koje se nalaze u sastavu LAG-a, kako po broju stanovnika tako i po površini koju obuhvaćaju, primjerice grad Hvar ima 9x više stanovnika od općine Sućuraj.

Tablica 1.1 Osnovni statistički podaci o LAG-u.

Općina/Grad	Površina/ km ²	Broj naselja	Broj kućanstava		Broj stanovnika		Gustoća stanovnika/ st/km ²	
			2001	2011	2001	2011	2001	2011
Hvar	75,77	8	1.381	1.531	4.138	4.251	54	56
Jelsa	139,95	12	1.239	1.383	3.656	3.582	26	26
Komiža	49,27	10	680	628	1.677	1.526	34	31
Stari Grad	53,02	5	1006	1.125	2.817	2.781	53	52
Sućuraj	45,15	3	205	228	492	463	11	10
Vis	52,09	9	749	782	1.960	1.934	38	37
LAG	415,27	47	5260	5677	14.740	14.537	36	35

Izvor: ARKOD; DZS, Popis stanovništva 2001/2011.

Stanovništvo LAG-a živi u 47 naselja u 4 grada i 2 općine (Popis naselja prema pripadnosti JLS nalazi se u Dodatku 1, 8.1). Područje LAG-a karakterizira činjenica da ga čini ukupna kopnena i morska površina dvaju otoka Hvara i Visa, sa pripadajućim otočićima i hridima. Dužina morske obale LAG-a je 376,7 km. Najviši vrh LAG-a je na otoku Hvaru sa 628 mnv, dok otoka Visa je Hum s 587 mnv. Obzirom na osnovne karakteristike područja, naselja su najčešće malena i raštrkana, što ograničava ujednačen razvoj prostora LAG-a, ali njegova obala, razvedenost i raznolikost otoka daju mu iznimno velike prednosti za jačanje razvoja ruralnog turizma, posebno u unutrašnjosti otoka.

2.1.2 Položaj i granice područja LAG-a

LAG „Škoji“ sastoji se od kopna i teritorijalnog mora dva srednje dalmatinska otoka – Hvara i Visa. Administrativno pripada Splitsko – dalmatinskoj županiji i nalazi se na njezinom zapadu, odnosno jugo-zapadu. LAG „Škoji“ pripada i prostornoj cjelini Jadranske Hrvatske (Jadranska Regija), odnosno otoci Vis i Hvar pripadaju skupini dalmatinskih otoka središnjeg dijela jadranskog primorja Republike Hrvatske. Područje LAG-a ima izuzetan geostrateški položaj budući ima središnju ulogu za kontrolu gotovo cijelog Jadrana, što je utjecalo na njegov dosadašnji razvoj.

Slika 1.2 Grafički prikaz LAG-a Škoji s granicama JLS. (Izvor: PP Splitsko-dalmatinske županije)

Sjeverni dio LAG-a, odnosno otok Hvar (s pripadajućim otocima), nalazi se 14 km jugoistočno od otoka Šolte, 3,4 km južno od otoka Brača, 7,2 km sjeverno od poluotoka Pelješca i 14,2 km od otoka Korčule, te 27,6 km sjeveroistočno od otoka Visa. Od obale (rt Matijaševica) udaljen je svega 4 km. Sa sjeverne strane oplakuje ga more Hvarskog kanala, s južne Viškog, Korčulanskog i Neretvanskog kanala.¹ Južni dio LAG-a, odnosno otok Vis s pripadajućim otocima (Biševo, Jabuka, Svetac, Brusnik, Ravnik, Budikovac, Galiola, Palagruža i dr.) predstavlja naisturenije otoke na pučini Srednjeg Jadrana. Udaljenost Visa od najbliže točke na dalmatinskoj obali kod Vinišća u Trogirskom primorju iznosi 44 km, do rta Ploča 50 km, a od Splita je udaljen oko 53 km, od Splitskih vrata 33 km. Od otoka Hvara, otok Vis je udaljen 16 km u smjeru jugozapad, dok je od Šolte i Brača udaljen 14 km. Pripadajući otočići su udaljeni Biševo 5 km, Svetac 22,5 km, Jabuka 48 km, a Palagruža čak 70 km.

Na sjeveru, LAG „Škoji“ graniči s područjem LAG-a Brač-Šolta, dok na istoku graniči s područjem LAG-a „Adrion“. Južni dio LAG-a graniči s područjima LAG-a „Neretva“ i LAG-a „5“.

2.1.3 Geomorfološke i oceanografske značajke

Područje LAG-a, odnosno otoci Hvar i Vis predstavlja nepotpopljene grebene vanjskog ruba Dinarida. Osnovni oblici reljefa nastali su u mlađem tercijaru za vrijeme alpskog izdizanja tla.

Otok Vis predstavlja nepotopljeni kredni antiklinorij izgrađen od vapnenaca, dolomita i dolomitiziranih vapnenaca. Sastoji se od dva grebena međusobno izdvojena dvjema udolinama koje se pružaju u smjeru istok - zapad (hvarski smjer pružanja). Jedna udolina,

¹ Fredotović, M., Projekt: Program održivog razvitka otoka Hvara, Prirodni i izgrađeni resursi otoka Hvara – ocjena stanja (nacrt), Ekonomski fakultet Split, Split, 2004.

pruža se prema istoku u smjeru naselja Vis, a druga prema zapadu u smjeru Komiže a međusobno su izdvojene prijevojem Sv. Mihovil (310 nmv) iznad Komiže. Udoline su ispunjene nepropusnim naslagama. Udolina prema Komiži "Komiška zavala" je značajnija, jer je prostranija i plodnija. Morska obala uz Komišku zavalu je akumulaciona s brojnim šljunčanim plažama. Sjeverni otočni greben je uži i strmiji, dostiže visinu od 514 nmv (Zagrebenja), ispresijecan je brojnim poprečnim strmim dolinama među kojima su najveće Oključna i Slatina. Kako je izgrađen od gornjokrednih vapnenaca na njemu prevladavaju kraški vapnenački prostori sa škraparima, ponikvama i kraškim uvalama. Morska obala sjevernog otočnog grebena je strma, kamenita i nepristupačna s vapnenačkim klifovima (obala istočno od uvale Tvrdo Zalučje te između uvale Slatina i rta Nova Pošta). Južni otočni greben je znatno prostraniji, u zapadnom dijelu je izgrađen od vapnenaca i najviše je izdignut, pa se tu nalaze najveća uzvišenja na otoku: Hum 587 nmv., Sv. Duh 563 nmv. i Orlovica 567 nmv. Središnji i istočni dio grebena znatno je niži i blažih formi reljefa jer je izgrađen od dolomita i dolomitiziranih vapnenaca, 100 do 250 nmv. Reljef otoka bio je presudan kod izgradnje cestovnih prometnica i ostale osnovne infrastrukture, jer su korištene udoline, najpovoljniji prijevoji (cesta Vis - Komiža), kao i blaži oblici reljefa (stara cesta Vis - Komiža). Gotovo sva manja naselja nastala su uz polja (najplodnije površine) južnog otočnog grebena. Dva najveća naselja na otoku nastala su na obali; Vis u najvećoj uvali na sjevernoj obali, a Komiža na zapadnoj obali uz sjeverno-zapadni rub vrlo plodne Komiške zavale i u blizini najboljih lovišta plave ribe na Srednjem Jadranu.²

Geološke naslage otoka Hvara pripadaju velikom sedimentacijskom sustavu tzv. "karbonatne platforme". Bio je to široki pojas koji je zauzimao mezozojsko epikontinentalno more do 200m dubine, između kontinenta i oceanskog dna. Budući da je popunjen fosilnim naslagama izgrađenim od nakupina ambijentalno indikativnih posebnih vapnenačkih organizama, suvremenost nas uči da su ovi litogeni organizmi živjeli, ugibali i taložili se u okolišuotvorenog, toplog i dobro aeriranog mora povišena saliniteta. Tektonskim silama kasnije izdignuti litificirani talozi otkrivaju nam 2,500 m debeli stup vapnenačkih slojeva taloženih kroz dugo geološko razdoblje, od donje krede (neokom) do završetka gornje krede (mastiht). Izraženo u apsolutnom vremenu, najstarije vidljive naslage su taložene prije 144 milijuna godina i prestale završetkom postojanja uvjeta karbonatne platforme prije 65 milijuna godina. Ovaj imponantni vapnenački stup nije samo uslojeno groblje (tanatocenoza), on sadrži intaktne okamenjene uzorke različitih ekosustava kroz vrijeme U dinamičnom makrosustavu karbonatne platforme zatječemo različite fosilizirane ekosustave koji se u geološkoj analizi definiraju kao "facijesi". Geološki stup otoka Hvara sastoji se, dakle, od: dolomita i masivnih vapnenaca (K^1_1), vapnenaca ritmičke izmjene ($K^{2,3}_1$), kriptalgarnih vapnenaca i dolomita ($K_{1,2}$), škriljavih vapnenaca (K^1_2), vapnenaca s rudistima (K^{2-4}_2), hemipelagičkih i kriptalgarnih vapnenaca ($K^{5,6}_2$), foraminiferskih vapnenaca (E) i fliša (Ol)³.

Svojom visinom, najvišim vrhom (Sv. Nikola, 628 m n.m.) Hvar je na trećem mjestu na Jadranu (time i LAG „Škoji“). Na zapadnom dijelu otoka nalaze se najviše visine, dok protezanje najvišeg hrpta ide od zapada prema istoku s tim da se najjužnije strane strmo spuštaju prema morskoj obali. Najniži dio otoka (ispod 100 m visine) je njegovo sjeverno proširenje (od Starogradskog zaljeva do Jelse) gdje se samo na tri mala vrha tlo uzdiže iznad 100 m. Najviši nagibi padina također su vidljivi na južnim obalama dajući na taj način posebnost obalnom prostoru s izraženim klifovima, ali i manjim plažama izuzetnih oblika.

² PP Grada Visa, 2010.

³ Marinčić, Stanko: Geologija otoka Hvara, u: op. cit., str. 52-53.

Od ostalih geomorfoloških pojava značajno je da su zaravnjeni dijelovi tla najčešći u proširenim krškim poljima kod Starog Grada, Vrboske i Jelse, da se zaravni i suhe doline pojavljuju u središnjem dijelu uz današnja naselja Pitve, Vrisnik, Svirče i Dol, te da u takvim zaravnjenim dijelovima (oko Plame, Bogomolja i Gdinja) ima i plitkih ponikava koje oblikuju tipičan boginjavi krš. Odlika i razvijenost krškog reljefa očituje se i u pojavi brojnih speleoloških objekata⁴ koji su detaljnije obrađeni u dijelu prirodne baštine.

Geomorfološka značajka LAG-a je i njegova razvedena obala. Obale otoka Hvara i Visa imaju ukupnu dužinu 330,9 km, dok su im koeficijenti razvedenosti 4,14 (Hvar) i 4,5 (Vis) te predstavljaju jedne od najrazvedenijih jadranskih otoka. Prostor LAG karakteriziraju i brojni otoci koji mu pripadaju, uz sjevernu obalu Hvara nalaze se Zečevo i Duga, dok je uz južnu obalu veći broj otoka: Pakleni ili Paklinski otoci (Vodnjak Mali, Vodnjak Veli, Travna, Paržanj, Borovac, Sveti Klement, Dobri, Vlaka, Stambedar, Planikovac, Borovac - drugi otok istog naziva, Gojca, Marinkovac i Jerolim), Gališnik (na ulazu u luku grada Hvara), Pokonji Dol, Lukavci i Šćedro (7,5 km²); otok Vis i njemu pripadajući otoci (Biševo, Jabuka, Svetac, Brusnik, Ravnik, Budikovac, Galiola, Palagruža i dr.) ujedno su i najistureniji otoci na pučini Srednjeg Jadrana.

Temperatura mora na području LAG-a, na površini, je između 12°C i 24°C, a na dnu između 11°C i 17°C. U hladnijem dijelu godine imamo izotermiju: jednaku temperaturu od površine do dna. U toplijem dijelu godine na dubini između 10 i 30 m javlja se temroklina, tj. temperaturni skok.

Raspored slanosti u ovom području uvjetovan je djelovanjem kopnenih voda (rijeka Neretva), a s druge strane utjecajem slanijih voda otvorenog mora. Utjecaj Neretve je osobito vidljiv u proljetnim mjesecima u površinskom sloju. U proljetnim mjesecima imamo veliki pad slanosti na površini zbog utjecaja slatkih voda s kopna. Najviša je slanost u jesenskim mjesecima.

Jadran je more bogato kisikom. Količine se kreću između 5-6 ml/l. Sve ovo vrijedi i za područje oko otoka LAG-a. Maksimum kisika se javlja između 20 i 30m u području jake fotosintetske aktivnosti. U ožujku, kada je utjecaj slatkih voda (Neretva) dosta velik, imamo i povećanje sadržaja kisika u sloju od 0 do 30m, jer slatke vode sadrže više kisika od mora.

Prozirnost mora ovisi o količini rapršenih krutih čestica u moru. More oko LAG-a ima veću prozirnost nego obalni dio, a nižu nego otvoreni Jadran.

Za postaju Pelegrin postoje podaci direktnih mjerenja struja stacionarnim strujomjerima. Struje se mjere na tri dubine: površinskom, srednjem i pridnenom sloju. Na površinske struje ujteče i rijeka Neretva. Kad ona ima najviše vode (prosinac), strujanje zapadnog smjera na površini se uočava i kod otoka Visa. Srednja brzina struje na površini kod Pelegrina iznosi 20 cm/sek, a maksimalna 51 cm/sek. U slojevima ispod površine brzine strujanja su manje. Na 10m dubine srednja brzina je 18 cm/sek, a na 50 m 15 cm/sek. Na površini je čest NW smjer i odgovara smjeru stalne struje uz našu obalu. Na 50m smjer je stalniji nego na površini i pretežno je SW. To znači da preteže strujanje od naše prema talijanskoj obali.

O sadržaju hranjivih soli, posebice soli fosfora, dušika i silicija, ovisi izmjena tvari u moru⁵.

2.1.4 Klimatske značajke područja

Područje LAG-a pripada „jadrankom tipu“ mediteranske klime koji ima vruća i suha ljeta te blage i vlažne zime. Maritimnost LAG-a očituje se u srednjim temperaturama (naročito zimskih mjeseci) i temperaturnim amplitudama. Otoci Hvar i Vis spadaju u najtoplije otoke našeg primorja s visokim vrijednostima srednjih temperatura koje su posljedica visoke

⁴ Božičević Srećko: Geomorfološke i hidrogeološke značajke otoka Hvara, u: op. cit., str. 58.

⁵ Lambe Stojanoski: Oceanografske značajke mora u području otoka Hvara, u: op. cit., str. 42-44.

insolacije. Srednje vrijednosti insolacije kreću se između 2650 i 2700 sati godišnje (Hvar 2646 sati) s dnevnim prosjekom od 7,2 do 7,4-sati sijanja sunca. Insolacija kao izvor energije u LAG-u do sada nije dovoljno korištena, međutim postoje široke mogućnosti primjene sunčeve energije u poljoprivredi, turizmu i drugim djelatnostima.⁶

Srednja godišnja temperatura, mjerena u razdoblju od 60 godina, iznosi 16,2°C. Mjesec siječanj ima najnižu temperaturu zraka u prosjeku 8,6°C, veljača 9,0°C, prosinac 10,5°C, srpanj i kolovoz su najtopliji mjeseci, kad je u srpnju srednja temperatura u prosjeku 23,4°C, a u kolvozu 23,2°C.

Relativna vlaga u zimskim je mjesecima 67%, proljeća 66%, a u jesen 68%. Oblačnost dana je najveća u siječnju (5), a najmanja u srpnju (1,6), pa Hvar u prosjeku godišnje ima 2,722 sunčanih sati.

Prosjek oborina je 788,7 mm godišnje. Taj je prosjek najniži u srpnju: 21,2 mm na 3,5 kišnih dana. Najveći je prosjek oborina u studenom: 111,2 mm s 11 kišnih dana. Kroz desetogodišnje razdoblje snijeg je pao 5 puta u siječnju, a 3 puta u veljači.

Jači vjetrovi snagom većom od 6 i više bofora pušu zimi prosječno 30 dana u godini. Zimi puše najjači sjeveroistočnjak (bura), a u proljeće i jesen najčešći je jugoistočnjak (jugo), dok ljeti s mora puše blagi i ugodni sjeverozapadnjak (maestral) koji znatno rashlađuje zagrijano kopno⁷.

2.1.5 Prirodna baština LAG-a

Osobitost LAG-a predstavlja **visoko vrijedna biološka raznolikost i prirodna baština** koja je, radi svog međunarodnog značaja, uvrštena u međunarodnu mrežu prirodne baštine NATURA 2000 koja je ujedno i najveća koordinirana mreža područja očuvane prirode u svijetu. Međunarodna ekološka mreža NATURA 2000 obuhvaća područja koja su, primjenom stručnih kriterija, utvrđena kao područja važna za očuvanje ili uspostavu povoljnog stanja ugroženih i rijetkih stanišnih tipova i/ili divljih vrsta na europskoj i nacionalnoj razini. Za svako područje utvrđeni su ciljevi očuvanja i mjere zaštite prema Uredbi o proglašenju ekološke mreže (NN109/07). Gotovo cijeli prostor LAG-a nalazi se u području ekološke mreže i mreže NATURA 2000 (8.2, Dodatak 2).

Što se tiče zaštite prirodnih vrijednosti općenito, Zakon o zaštiti prirode predviđa osam kategorija zaštite, od kojih u LAG-u nalazimo dvije: zaštićeni krajolik (VI. kategorija zaštite) i spomenik prirode (VII. kategorija zaštite).

U kategoriji **zaštićenog krajolika** nalaze se: **otok Šćedro, otok Zečevo, Pakleni otoci, svi zaštićeni 1972. godine.** Otok Šćedro (općina Jelsa) je veći otok kraj Sv. Nedjelje i predstavlja lijepi prirodni mediteranski krajolik. Prekriven je mediteranskom vegetacijom bora (*Pinus sp.*) i makije. Otok Zečevo (općina Jelsa) je mali otočić blizu Jelse i predstavlja lijepi mediteranski krajolik. Pokriven je tipičnom mediteranskom vegetacijom neprohodne šume bora (*Pinus sp.*) i makije. Pakleni otoci (grad Hvar) su arhipelag otoka, otočića i hridi i predstavljaju lijepi mediteranski i dalmatinski krajolik. Pokriveni su tipičnom mediteranskom vegetacijom bora, makije i halofilnog bilja⁸. U istoj kategoriji, zaštićen je i otok Ravnik, s pripadajućim otočićima, koji spada među zanimljive litoralne pojave istočne strane otoka Visa. Na južnoj strani otok ima prostranu **Zelenu špilju (zaštićena 1967., službenog naziva „Špilja na otoku Ravniku“)** s dva ulaza s mora i jednim otvorom u stropu špilje. Zbog takvih geomorfoloških osobitosti, Zelena špilja proglašena je spomenikom prirode.

⁶ PP Grada Visa, 2010.

⁷ Cvitančić, Antun: Klima, vegetacija i fauna otoka Hvara, u: op. cit., str. 9. Detaljniji podaci o klimatskim obilježjima otoka Hvara nalaze se u: Prcić, Mirza: Geografija otoka Hvara, u: op. cit., str. 49-51.

⁸ Prijedlog Prostornog plana Splitsko-dalmatinske Županije, Knjiga 1. Polazišta, str. 145.

U kategoriji **spomenika prirode**, kao botanički spomenik prirode, **1961. godine zaštićen je Čempres u Franjevačkom samostanu** u gradu Hvaru predstavlja jedinstven i raritetan botanički spomenik prirode zbog uvjeta u kojima raste i eliptične forme svojih grana. Smatra se da je star oko 400 godina. **Grapčeva špilja u općini Jelsa zaštićena je 1964. godine kao jedan od 5 paleontoloških spomenika prirode u Republici Hrvatskoj.** Nalazi se s južne strane otoka Hvara i iznimno je značajan arheološki lokalitet, dakle, značajna je i kako kulturno-povijesna baština LAG-a.⁹ **Uvala Stiniva, zaštićena u kategoriji spomenika prirode**, nalazi se na južnoj strani otoka Visa. Predstavlja jedinstvenu uvalu na našoj obali po svojim geomorfološkim odlikama: u njenom završnom dijelu su dvije litice što tvore uska vrata iza kojih se uvala ponovno širi i završava polukružnom šljunčanom plažom. U nastavku slijedi bujična kanjonska dolina dužine oko 0,5 km. Zaštićeno područje obuhvaća uvalu s priobalnim zemljištem u širini od 200 m od obalne linije.

Na području LAG-a nalaze se čak 2 od ukupno 6 **geoloških spomenika prirode** u Republici Hrvatskoj i to otoci **Brusnik (zaštićen od 1951.)** i **Jabuka (zaštićena 1958.)**. Brusnik je jedan od dva vulkanska otoka, od ukupno 1246 jadranskih otoka, otočića, grebena i hridi. Osamljen na pučini Jadranskog mora nastao je vulkanskom erupcijom za razliku od drugih jadranskih otoka koji su izgrađeni od sedimentnih stijena, uglavnom vapnenaca. Otok Brusnik ima jedinstvenu i vrlo lijepu šljunčanu plažu s tamnim oblucima nastalima valjanjem valovima odlomljenih dijelova tamnih magmatskih stijena. Jabuka je drugi vulkanski otok na jadranskoj obali. Podloga od magmatskih stijena i geografska izoliranost uvjetovali su razvoj osebujne flore i faune. Zanimljivog je stožastog oblika. Strme i visoke obale Jabuke otežavaju pristajanje brodova i kretanje po otoku¹⁰.

Značajno je napomenuti kako je na području LAG-a do sada je registrirano i topografski locirano više od **217 speleoloških objekata**. No, procjenjuje se da ih ima daleko više. Nešto manje od dvije trećine ima jamski oblik ili ulaz, dok je više od jedne trećine navedeno ili registrirano kao vodoravna špiljska pojava. Svi se ovi objekti prema svojoj morfologiji ubrajaju u manje ili pliće pojave kojima dužina, odnosno dubina ne prelazi 100 m. Neke su od pećina bile korištene kao staje i odmorišta za ovce ili koze. Osim Grapčeve špilje, svjetski vijedna **arheološka baština nalaze se i u pećini u Pokriveniku, špilji Badanj te Markovoj špilji** (krajnji zapadni dio sjeverne strane otoka Hvara). Uz Zelenu špilju, na Visu su posebno značajne - **Modra špilja (zaštićena 1951.)**: morska špilja koja se nalazi na istočnom dijelu otoka Biševa, nastala u topivim gornjokrednim vapnencima djelovanjem valova. Ljepota, atraktivnost i ime špilje dolaze od svjetlosnih efekata koji nastaju odbijanjem sunčevih zraka od pjeskovitog dna; **Medvidina pećina (zaštićena 1967.)** na južnoj strani otoka Biševa s ulazom u razini mora i žalom na kraju špilje, nekada je u njoj obitavala sredozemna medvjedica po kojoj je špilja i dobila ime, te Teutina špilja, bogata stalaktitima i stalagmitima, poznata i pod nazivom „Viška Postojna“.

2.1.6 Kulturno-povijesna i tradicijska baština

Naseljenost na području LAG-a traje od preilirskog doba do danas. Cijelo područje obiluje mnogobrojnim arheološkim lokalitetima i vrijednim nalazištima (op.a., **Grapčeva špilja** je najvažniji prapovijesni nalaz iz mlađeg kamenog doba (neolita) i jedno od najstarijih nalazišta na Jadranu, kao i u špilji u Pokriveniku). Od brojne pokretne i nepokretne arheološke i kulturno-povijesne baštine koja je jedna od najznačajnijih komparativnih i razvojnih prednosti LAG-a, iznimno je teško izdvojiti najznačajniju, no važno je napomenuti

⁹ Prijedlog Prostornog plana Splitsko-dalmatinske Županije, Knjiga 1. Polazišta, str.147-8.

¹⁰ Marković, D. et al., Zaštićena geobaština Republike Hrvatske, DZZP, 2008.

kako brojni autori navode da područja otoka Hvara i Visa imaju najbrojniju i najvrijedniju kulturno-povijesnu baštinu jadranskih otoka. Prostorni planovi JLS kao i evidencija Ministarstva kulture - Uprave za zaštitu kulturne baštine - Konzervatorskog odjela u Splitu, izrađene su detaljne studije kojima su registrirani nepokretni spomenici kulture svih kategorija, od povijesnih cjelina (urbane, poluurbane i ruralne cjeline, arheološke i hidroarheološke zone) do povijesnih građevina (stambeni, sakralni i javni sklopovi i građevine, etnografski i povijesni spomenici).

Tablica 1.2 Zaštićena kulturno-povijesna baština. (Izvor: Registar kulturnih dobara Ministarstva kulture, veljača, 2013)

Vrsta kulturnog dobra	Pokretno kulturno dobro			Nepokretno kulturno dobro			Nematerijalno kulturno dobro
	Pojedinačno	Zbika	Muzejska zbirka	Pojedinačno	Kulturno-povijesna cjelina	Kulturni krajolik/krajobraz	
Općina/Grad							
Hvar	4	17	1	94	5		2
Jelsa	2	15		32	4		1
Komiža	2	2		17	4		
Stari Grad		13		21	2		1
Sućuraj		3		7	1		
Vis	14	4		51	4		
LAG	22	54	1	222	20	0	4

Kao posebnu specifičnost važno je istaknuti **Starogradski Ager** koji je najbolje očuvan grčki katastar antičkog doba u Sredozemlju. Ager se proteže od Starog Grada do Vrboske na otoku Hvaru. Čine ga 70 pravokutnih polja, dužine 1,081 m i širine 905 m. Stari Grci zvali su ga „Chora Faros“ (u prijevodu: „pripada Starom gradu“). Rimljani su ga preimenovali u „Ager Publicus“ (u prijevodu: „pripada državi“) i nisu mijenjali njegovu formu. Ager je zaštićeni spomenik kulture i na UNESCO-voj listi zaštićene svjetske baštine. Agerom upravlja Javna ustanova Agencija za upravljanje starogradskim poljem.

Jedna od velikih komparativnih prednosti i razvojnih resursa LAG-a leži u činjenici kako se na popisu nematerijalnih kulturnih dobara Republike Hrvatske nalazi:

- **Hvarska čipka od niti agave** - svojom je pojavom vezana za benediktinski samostan sv. Ivana Krstitelja i sv. Antuna Opata u Hvaru i to od polovice 19. st. do danas. Benediktinke su toj vještini podučavale i hvarske djevojke, svoje štićenice i polaznice. Takva je čipka na Hvar stigla pomorskim putem iz Južne Amerike preko otoka Tenerife, zatim u Španjolsku i naposljetku na Hvar. Osnove konture motiva čini "okvir uzorka" na koji se aplicira odgovarajuća mreža/mrežica od konca. Popunjavanje mrežice izvodi se bodom sličnom tradicijskom starom načinu tkanja "klječanju". Istim postupkom rade se uzorci u Južnoj Americi. Hvarska čipka je, zajedno s paškom i lepoglavskom čipkom, uvrštena 2009. godine na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva.
- **Meditranska prehrana** na hrvatskom Jadranu, njegovoj obali, otocima i dijelom zaleđa, uvjetovana je ekološkim, klimatskim, povijesnim i kulturnim čimbenicima Mediterana. Ta vrsta prehrane, kao i u ostalim zemljama na području Mediterana, očituje se u Hrvatskoj u društvenoj, duhovnoj i materijalnoj sferi svakodnevnog života, te u običajima životnog i godišnjeg ciklusa. Mediteranska prehrana temelj je identiteta ljudi koji žive na tom prostoru, te je tekovina raznih kultura i utjecaja, koje se kontinuirano prenose s koljena na koljeno. Ujedno je i jedinstvena zbog

oblikovanja kulturnog identiteta svojstvenog za hrvatski Jadran, njegove obale, otoka i dijela zaleđa, što se ponajviše očituje u običajima i obredima te govoru (nazivima, nazivlju). Vežanost uz prirodu i prirodne izvore hrane važna je karakteristika te prehrane, a ribarstvo i poljoprivreda kao osnova te prehrane važno su polazište za daljnje razvijanje tog geografskog područja u smjeru očuvanja prirodne baštine i jačanja gospodarstva.

- **Procesija za križen** oblik je pasionske pobožnosti koji najsnažnije obilježava vjerski, društveni i kulturni identitet stanovništva središnjeg dijela Hvara. Ophodna je procesija koja u noći sa Velikog četvrtka na Veliki petak povezuje Jelsu, Pitve, Vrisnik, Svirče, Vrbanj i Vrbosku. Nakon obreda iz župskih crkava kreće procesija na čelu sa križonošom (bilježe se godinama unaprijed), bratimima i vjernicima koji, uz molitvu i pjevanje Gospina plaća, posjećuju Božje grobove crkava susjednih mjesta i krećući se u krug pred jutro vraćaju u svoju župu. Ukorijenjenost u zajednici, neprekinutost od prvog zapisa iz 1658. i pučki karakter osobitosti su procesije. Procesija Za križen upisana je u 2009. godine na UNESCO-vu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva.
- **Umijeće izrade tradicijske slastice starogrojski poprenjok** zadržalo se do danas, slastica koju spominje P.Hektorović u svom čuvenom spjevu, se može kupiti na Hvaru. Paprenjaci, za koje je u arhivu hvarske obitelji Bučić sačuvan rukom pisan recept iz 18. st., spremaju se od meda, brašna, šafrana, prošeka i maslinovog ulja. Različitog su oblika (djetelina, srce, leptir, konj) i u prošlosti su izrađivani ručno, dok danas domaćice najčešće koriste kalupe. Za ukrašavanje, cukarvonje upotrebljava se bjelanjak tučen sa šećerom i limunovim sokom.¹¹

2.1.7 Kvaliteta života i stanje infrastrukture

Dobra infrastruktura temelj je kvalitete života stanovnika, i neophodan preduvjet razvoja. Bez fizičke infrastrukture, prometne, komunalne, informacijsko-komunikacijske, razvoj je uvelike otežan. Pri tome se ne gleda samo opremljenost lokalnih središta, već udaljenih sela i zaselaka, čije napuštanje se razvojem infrastrukture mora zaustaviti, jer to negativno utječe i na očuvanje kulturnog krajobraza i očuvanja nasljeđa. Ekonomska infrastruktura važna je za gospodarski razvoj LAG-a, poput poslovnih zona za razvoj poduzetništva, poljoprivredne i turističke infrastrukture bez kojih nema razvoja ruralnih područja.

2.1.7.1 Komunalna infrastruktura

Vodoopskrba LAG-a. Na otoku su Hvaru tri odvojena vodoopskrbna sustava. Istočni dio otoka dobiva vodu podmorskim cjevovodom iz regionalnoga vodovoda Makarskoga primorja. Sustav Sućuraj ima kapacitet 15 l/s (propusna moć cjevovoda je 15 l/s a trenutačno se zbog tekućih potreba troši samo 1,2 l/s). Sustav Jelse služi se mjesnim izvoristima kapaciteta 40 l/s (Libora, izgrađeno 1956., podzemna voda pod utjecajem mora, bakterijski zagađene. Prije upuštanja u vodoopskrbni sustav voda se kloriranjem dovodi u higijenski ispravno stanje.) Podmorskim cjevovodom Hvar-Brač dobiva se voda s kopna iz regionalnoga vodovoda Omiš-Brač-Hvar-Šolta-Vis. Na cjevovodu između prekidne komore i vodospreme Hvar izgrađen je odvojak prema otoku Visu. Ukupna duljina vodovodne mreže na području Hvara je 150 km¹². Vodoopskrbljenost otoka je 93%. Na području otoka prisutna

¹¹ Ministarstvo kulture, Registar kulturne baštine, 2013. <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212>

¹² Prijedlog Prostornog plana Splitsko-dalmatinske Županije, Knjiga 1. Polazišta, str. 135.

je potreba za novim rezervarskim prostorima (vršna potrošnja)¹³ (u jeku ljetne sezone naselja veće nadmorske visine opskrbljuju se vodonoscima). Dodatne količine vode kroz postojeće sustave mogu se osigurati izgradnjom novih vodosprema i precrpnih stanica, polaganjem novih podmorskih cijevi. Osim toga, postoji znatna potreba za vodom za navodnjavanje. Vodoopskrba Visa se isključivo oslanja na lokalne izvore pronađene bušenjem u unutrašnjosti otoka. Kapacitet izvora kritičan je u ljetnom periodu, i nije nikako dovoljan za potrebe intenzivnije poljoprivrede (koja bi također najveće zahtjeve postavljala upravo u ljetnom periodu). Planirano je polaganje podmorske vodovodne cijevi s Hvara čime bi se na Vis dovela voda s Cetine. Otok Vis je jedan od rijetkih otoka koji iz lokalnih izvora, odnosno kaptaža osigurava sadašnje potrebe za vodom. Cjelokupna vodoopskrba Visa zasniva se na eksploataciji slatkovodne leće na lokaciji Korita, a u ljetnom razdoblju zbog povećane potrošnje koristi se i izvor Pizdica. Vodoopskrbni sustav otoka Visa karakteriziraju veliki gubici vode, velik utrošak energije, mala propusna moć pojedinih cjevovoda, zastarjelost i neopremljenost mjerno-regulacijskim uređajima. Trenutačno crpljene količine vode iznose cca. 40 l/s. Ove količine dovoljne su za zadovoljavanje vodoopskrbnih potreba domicilnog stanovništva. Međutim najveći problem u funkcioniranju sustava predstavlja osiguranje potrebnih količina vode u špici sezone, kad uslijed velikog broja potrošača i nedostatnih količina vode dolazi do preopterećenja sustava što za posljedicu ima uvođenje redukcija vode.

Odvodnja i pročišćavanje otpadnih voda. Grad Hvar ima izgrađenu kanalizacijsku mrežu s ukupno 3,500 priključak. Otpadne vode ispuštaju se u more bez pročišćavanja. Izvršena je rekonstrukcija obalnog kolektora luke i dvije crpne stanice zbog velike propusnosti i zastarjelosti kanalizacije. Potrebna je izgradnja podmorskog ispusta s uređajem za pročišćavanje. U dijelovima naselja koji nisu priključeni na mrežu odvodnja je riješena procijeđivanjem kroz septičke jame u tlo ili direktnim ispustom u more. Prostornim planom Županije predviđaju se zasebni sustavi prikupljanja otpadnih voda naselja Brusje i uvale Stiniva; naselja Milna, Velo i Malo Grablje, Plaža i Zračće; Sv. Nedilja, Jagodni bad - Česminov bad. Za svaki se sustav planira pročišćavanje i podmorski ispusti. Na području Jelsa-Stari Grad kao ni Sućurja ni jedno naselje na nema organizirani sustav odvodnje otpadnih voda. Sva naselja koriste septičke jame, mahom propusne, dok kuće uz more imaju i direktne izljeve u more bez prethodnog pročišćavanja. Ne postoji ni sustav odvodnje oborinskih voda. Vis i Komiža imaju većim dijelom izgrađen kanalizacijski sustav. Po mehaničkom pročišćavanju u taložnici otpadne vode se ispuštaju u otvoreno more. Svi objekti sustava dimenzionirani su za predviđeni razvoj otoka do 2030. godine, osim uređaja za pročišćavanje u kojem se vrši samo mehaničko pročišćavanje.

Gospodarenje otpadom. Na otoku Hvaru nalazimo tri odlagališta komunalnog i ostalog otpada. Ova su odlagališta neuredna, neograda (osim djelimično hvarskog). Na odlagalištima nema sakupljanja i obrade procjednih voda (one iz trupa odlagališta idu negdje u podzemlje i tamo zagađuju medije s kojima su u kontaktu), otplinjavanja i iskorištavanja deponijskog plina. Odlagališta nemaju osiguran zaštitni protupožarni pojas niti osiguranu vodu za gašenje. Za sve ove lokacije izvršene su sasvim preliminarne analize, ali nisu vršena prethodna geološka i hidrogeološka istraživanja. No, kao problem ostaje i određen broj naselja koja još uvijek nisu obuhvaćena sustavom organiziranog sakupljanja i odvoza otpada.

¹³ Državni program vodoopskrbe, odvodnje i pročišćavanja otpadnih voda te građenje i održavanje objekata za zaštitu od štetnog djelovanja voda, str. 10, 19.

Na otoku djeluju dvije komunalne organizacije za prikupljanje, odvoz i odlaganje komunalnog i drugog otpada: Javna ustanova u vlasništvu grada Hvara sa sjedištem u Hvaru i J.K.P. "Starigrad" sa sjedištem u Starom Gradu. Sukladno strategiji gospodarenja otpadom Županije, županijskim je prostornim planom predviđena identifikacija lokacije županijske sanitarne deponije s centrom za gospodarenje otpadom. U Prostornom planu grada Hvara predviđa se aktiviranje lokacije za centralnu otočku deponiju na području Vitarnja iznad Dubovice. Otok Vis ima također 2 odlagališta otpada u istom statusu i stanju kakva su na otoku Hvaru. O prikupljanju i gospodarenju otpadom brinu se 2 komunalna poduzeća.

Pokrivenost LAG-a **električnom mrežom** je 99% a broj priključaka na području LAG-a premašuje broj stalno nastanjenih kućanstava i što ukazuje na velik broj kuća za odmor. Važno je napomenuti kako LAG ubrzano radi na edukaciji i **uvođenju obnovljivih izvora energije** na svom području i to solarne energije.

Područje LAG-a gotovo je **potpuno pokriveno fiksnim telefonskim linijama i mobilnom telefonijom**, time je omogućeno i spajanje računala na brzu internetsku mrežu, što je važno za razvoj gospodarstva, posebno turizma, ali i kvalitete života stanovnika. **Internetska mreža** je dostupna na cca 60% područj, no ona je nedovoljne kvalitete i brzina. Važno je istaknuti kao je potreba za razvojem brzog i bežičnog internet preduvjet razvoja ovog, otočnog, LAG-a.

2.1.7.2 Prometna infrastruktura

Cestovna infrastruktura. Na području otoka Hvara značajna je državna cesta D116 (longitudinalni pravac) no stanje te prometnice nije zadovoljavajuće, posebno u dijelu Jelsa - Sućuraj. Taj bi dio ceste trebalo rekonstruirati. Ovaj problem postaje to značajniji ako se uzme u obzir skora izgradnja brze ceste Zagreb - Split - Dubrovnik, te otvaranje koridora prema unutrašnjosti Makarskog primorja tunelom kroz Biokovo, što će rezultirati prvenstveno pritiskom na Sućuraj i odatle komunikaciju prema zapadnom dijelu otoka. Na istočnom dijelu otoka postoje brojni transverzalni priključci na ovu glavnu prometnicu, sve lokalnog karaktera. S druge strane, stanje prometnica u području Jelsa - Stari Grad - Hvar znatno je bolje, osobito nakon izgradnje novog tunela Dubica na potezu Hvar - Stari Grad. Pristutan je problem cesta kroz naselja i parking zona (u svim dokumentima prostornog uređenja predviđaju se nove parking zone). Postojeće benzinske crpke za vozila nalaze se u Hvaru i Jelsi. Planira se izgradnja nove crpne stanice na prilaznoj cesti na istočnom ulazu u naselje Hvar, a u Starom Gradu je u tijeku izgradnja nove pumpne stanice u prostoru trajektne luke. Prostornim planom uređenja grada Hvara predviđa se lokalna cesta Dubovica - Sv. Nedilja - Zavala, čime bi se cestovno spojila sva naselja južne obale otoka. Planira se također i izgradnja lokalne ceste Hvar - Vela Garška - Parija. Plan predviđa i rezervaciju parking prostora, kao i uređenje kružne biciklističke staze Pokonji Dol - Milna - Malo Grablje - Velo Grablje - Brusje - Hvar, širine 3m. Prostorni plan uređenja općine Sućuraj orijentira se na izgradnju i uređenje cestovne mreže unutar naselja, uz istodobnu regulaciju pješačkih zona. Ceste su na otoku Visu, izgradnjom glavne ceste Vis - Komiza, prilično zadovoljavajuće riješene. Doduše, starije ceste su prilično uske i na nekim segmentima dosta oštećene. Naročito je to istaknuto na potezu prema Milni gdje je cesta neprimjereno uska. Naravno, mogućnost i potreba daljeg širenja mreže lokalnih cesta uvijek postoji, naročito na krajnjem sjeveroistočnom dijelu otoka. Samo naselje Vis ima izgrađenu zaobilaznicu na cijelom južnom potezu.

Pomorski promet. Prema "katastru" pomorskog dobra evidentiranih u lučkim kapetanijama, na području otoka Hvara postoji 15 luka, lučica i marina. Luke u Vrboskoj i Palmižani vode se kao luke nautičkog turizma županijskog značaja; Mala Garška i Križna luka u Hvaru kao sportsko-rekreativne luke županijskog značaja; Sućuraj, Stari Grad i Hvar kao putničke luke županijskog značaja, dok su Vrboska i Jelsa putničke luke lokalnog značaja. Opskrba plovila gorivom moguća je u Hvaru (Križna luka) i Vrboskoj (ACI marina), ali samo za plovila gaza do 2,00 m. Planira se izmještanje pumpne stanice za plovila u Hvaru, a u Starom Gradu će se plovila moći opskrbljivati u novoj pumpnoj stanici u trajektnoj luci.

Luka Hvar isključivo služi za putnički promet, ne obavlja se ukrcaj/iskrcaj vozila zbog neodgovarajuće operativne obale. Također, u sezoni se javlja problem zakrčenosti obale i prilaza luci. Potencira se korištenje luke Sućuraj radi rasterećenja linije Split - Stari Grad, ali bi u tom slučaju ljeti trebalo koristiti trajekte većeg kapaciteta koji zbog svoje dužine ne mogu pristati u ovoj luci (uz ponovu napomenu o neodgovarajućoj cestovnoj povezanosti sa zapadnim dijelom otoka). Luka Jelsa u funkciji je katamaranske linije, operativna joj je obala malih kapaciteta. U slučaju jake bure znatno je otežano pristajanje (kao i u luci Sućuraj). Luka Stari Grad je kvalitetno pristanište, adaptirano tako da zadovoljava trenutnu prometnu potražnju. Luka u Viri više nije u funkciji ni trajektnog ni putničkog prometa.

Prostorni plan Županije predviđa na području otoka Hvara izgradnju luka nautičkog turizma u Sućurju (Česminica), Hvaru (Križna luka) kao razvojne prioritete. U kategoriji pristaništa, planirane su lokacije: Sućuraj (Luka) i Hvar (Križna luka). Planirane zone športsko-rekreacijskih luka su uvala Vira i uvala Vela Garška. U Prostornom planu uređenja grada Hvara predviđa se još i luka nautičkog turizma (privezište) u uvala Milna i u sklopu turističke zone Plaža, te športsko-rekreacijska luka u Sv. Nedilji. Prostornim planom uređenja općine Sućuraj izdvojene su i lokacije Bristova, Smarska, Donji Pelinovik, Gornji Pelinovik, uvala Kozja i uvala Mlaska kao privezišta; te Mala Buhina Pazuha, Brkanov bok i Ržišće kao pristaništa; uvale Smokvina, Zidigova, Perna kao sidrište i Mrtinovik kao turistička luka.

Na području otoka Visa, u gradovima Komiža i Visu nalaze se morske luke za međunarodni javni promet, u Komiži smještena je ribarska luka, dok se iskrcajna mjesta za prihvat ribe nalazi u Visu. U Visu planirana je i nautička luka Rukavac.

Pomorski se promet, u smislu veze s kopnom, odvija svakodnevno trajektima na relaciji Split - Stari Grad (17 puta tjedno u vansezoni i 27 puta tjedno u sezoni) i Drvenik - Sućuraj (30 puta tjedno u vansezoni i 70 puta tjedno u sezoni), dok je Jelsa povezana sa Splitom brzobrodskom linijom Jelsa - Bol - Split. Hvar je u vansezonskom razdoblju povezan sa Splitom trajektom na relaciji Vis Split 1 put tjedno, a tijekom sezone 2 puta tjedno.

Brzobrodaska linija na relaciji Ubli - Vela Luka - Hvar -Split dodatno povezuje ovaj otok sa Splitom 7 puta tjedno, a trajektna linija na istoj relaciji ima 4 ticanja tjedno u vansezonskom razdoblju, te 11 povratnih veza u sezoni. Trajektnom linijom Vis - Split Hvar je jednom tjedno povezan s Visom i Splitom.

Zračni promet na prostoru LAG-a čine heliodromi u Hvaru i Sućurju, i to prvenstveno za potrebe hitne medicinske pomoći. Prostornim planom Županije planiran je i heliodrom na Visu, dok su na Visu i Hvaru planirane manje zračne luke. Najbliža međunarodna zračna luka nalazi se u Splitu.

Poštanski promet, u svim jedinicama lokalne samouprave djeluju poštanski uredi koji pružaju poštanske i financijske usluge stanovništvu u zimskom/ljetnom radnom vremenu te djeluju poslovnice banaka i bankomati u općinskim središtima.

2.1.7.3 Društvena i zdravstvena infrastruktura

Uz fizičku infrastrukturu, za kvalitetu života stanovnika LAG-a, važna je i **društvena i zdravstvena infrastruktura**, zatvaranje područnih škola, nedostatak ili velika udaljenost dječjih vrtića, neadekvatnost ili nepostojanje objekata za kulturne ili društvene aktivnosti, sportskih sadržaja i objekata, nedostatak ili neadekvatnost zdravstvene skrbi, uzrokovati će iseljavanje mladog stanovništva u područja boljih životnih uvjeta.

Tablica 1.3 Društvena i zdravstvena infrastruktura LAG-a. (Izvor: PP JLS LAG-a)

Općina/Grad	Infrast. za društveni razvoj zajednice	Ustanove za predškolski odgoj djece		Osnovna škola		Srednja škola		Zdravstvo		
		Br. ust.	Broj djece	Br. ust.	Broj učenika	Br. ust.	Broj učenika	Opća ambul.	Stomat. ambul.	Ljekarna/zd.centar
Hvar	2	1	172	1	298	1	170	1	1	1
Jelsa	0	1	103	1	232	1	168	1	1	1
Komiža	2	1	48	1	93	0	0	1	1	1
Stari Grad	2	1	98	1	185	0	0	1	2	1
Sućuraj	0	0	0	1	15	0	0	1	0	0
Vis	1	1	56	1	120	1	112	2	1	1
LAG	7	5	477	6	943	3	450	7	6	5

2.2 Gospodarske značajke područja

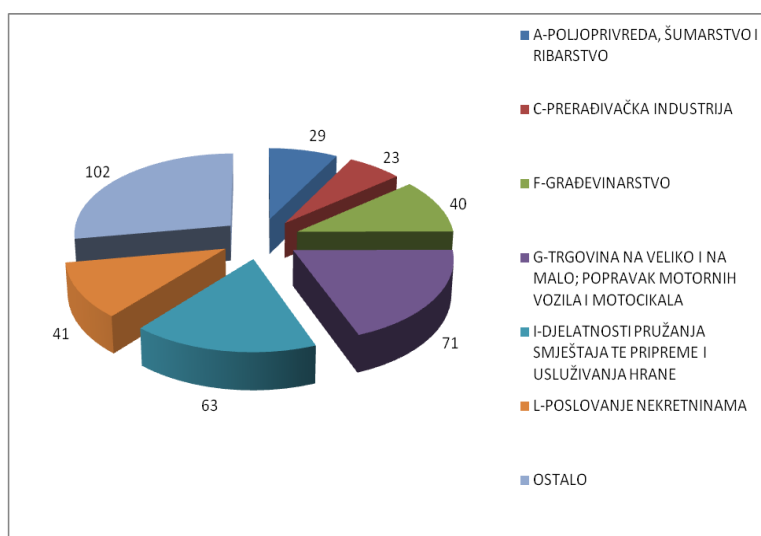
Usvajanjem Zakona o regionalnom razvoju Republike Hrvatske (dalje u tekstu: Zakon) u prosincu 2009. godine uveden je novi sustav ocjenjivanja i razvrstavanja teritorijalnih jedinica prema razvijenosti kao jedna od bitnih odrednica nove regionalne politike Republike Hrvatske. Usvajanjem Odluke o razvrstavanju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave prema stupnju razvijenosti u srpnju 2010. od strane Vlade Republike Hrvatske sve jedinice lokalne i područne samouprave su razvrstene u pripadajuće skupine prema stupnju razvijenosti. Na temelju provedenog ocjenjivanja stupnja razvijenosti, a sukladno članku 26. Zakona, definirana su tzv. potpomognuta područja, koja obuhvaćaju lokalne i područne (regionalne) jedinice čija je vrijednost indeksa razvijenosti manja od 75% prosjeka Republike Hrvatske. Index razvijenosti predstavlja najbolji pokazatelj ukupnog razvoja lokalnih područja i ključan je pri planiranju strateškog razvoja. Važno je napomenuti kako niti jedna JLS LAG-a nije u statusu potpomognutih područja u Republici Hrvatskoj.

Tablica 1.4. Indeks razvijenosti JLS LAG-a. (Izvor: IMO, 2011.)

Ime grada/općine	Prosječni dohodak per capita	Prosječni prihodi proračuna per capita	Prosječna stopa nezaposlenosti	Kretanje stanov.	Udio obraz. stan. u stan. 16-65 godina	Indeks razvijenosti 2011.
	2008.-2010.	2008.-2010.	2008.-2010.	2010./2001.	2001.	
Hvar	98,08%	161,16%	112,37%	115,53%	118,55%	117,51%
Jelsa	74,20%	102,51%	106,19%	105,54%	104,32%	97,26%
Komiža	78,91%	57,64%	89,85%	97,08%	85,76%	82,76%
Stari Grad	79,29%	109,21%	108,39%	112,82%	107,21%	101,72%

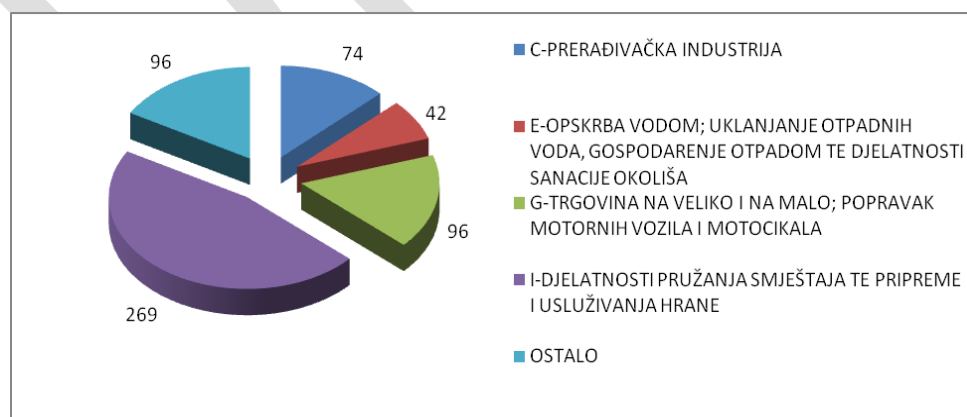
Sučuraj	56,52%	96,78%	116,43%	116,71%	80,42%	93,15%
Vis	79,22%	91,48%	99,28%	115,37%	106,80%	96,64%
LAG	77,70%	103,13%	105,42%	110,51%	100,51%	98,17%

Sukladno podacima iz tablice, vidljivo je kako se 4 JLS nalaze u III skupini razvijenosti (Jelsa, Komiža, Sućuraj i Vis), odnosno u kategoriji 75%-100% nacionalnog prosjeka, dok se Hvar i Stari Grad nalaze u IV skupini razvijenosti, odnosno u kategoriji 100%-125% nacionalnog prosjeka. Cjelokupni LAG je u III kategoriji, odnosno 75%-100% nacionalnog prosjeka razvijenosti.

Slika 1.3 Broj poduzeća prema djelatnostima u LAG-u. (Izvor: HGK, 2012)

Prema broju registriranih poduzeća vidljivo je kako na području LAG-a **dominiraju djelatnosti pružanja smještaja i pripreme hrane, te trgovina (I+G 36,3%)** koji direktno ukazuju na razvijenost turističkog sektora. Prateći sektori su građevinarstvo i poslovanje nekretninama (F+L 22%) koji ukazuju na jak zamašnjak turističke orijentacije, dok je u poljoprivredi, ribarstvu i prerađivačkoj industriji registrirano 14% poduzeća.

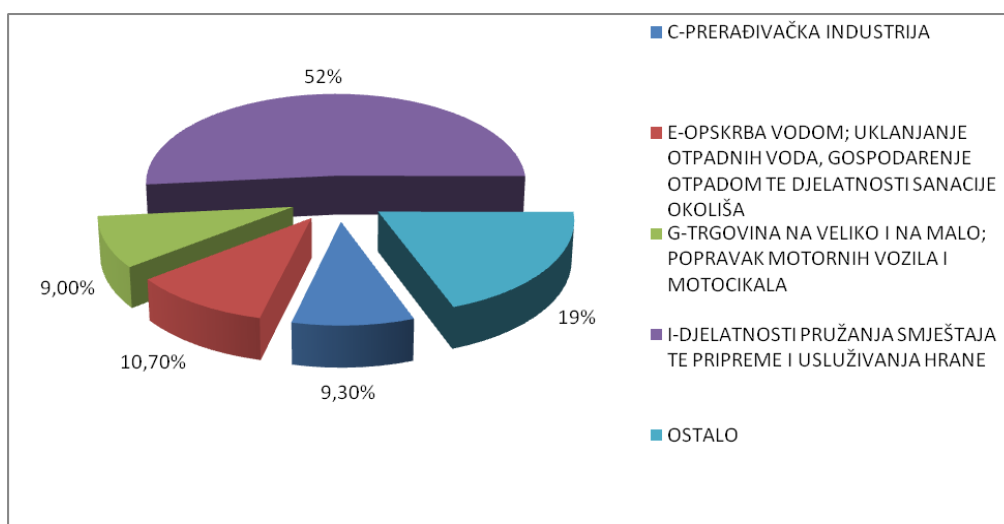

Slika 1.4 Prihodi poduzeća u LAG-u, u 2011. god. prema djelatnostima, u mil.kn. (Izvor: HGK, 2012)

Prema prihodima u 2011-toj, vidljivo je kako na području LAG-a **najveće prihode ostvaruju turističke djelatnosti, prerađivačka industrija te trgovina**, čak 76% ukupnih prihoda svih djelatnosti. Poljoprivreda, ribarstvo i marikultura ostvaruju svega 3,1% ukupnih prihoda.

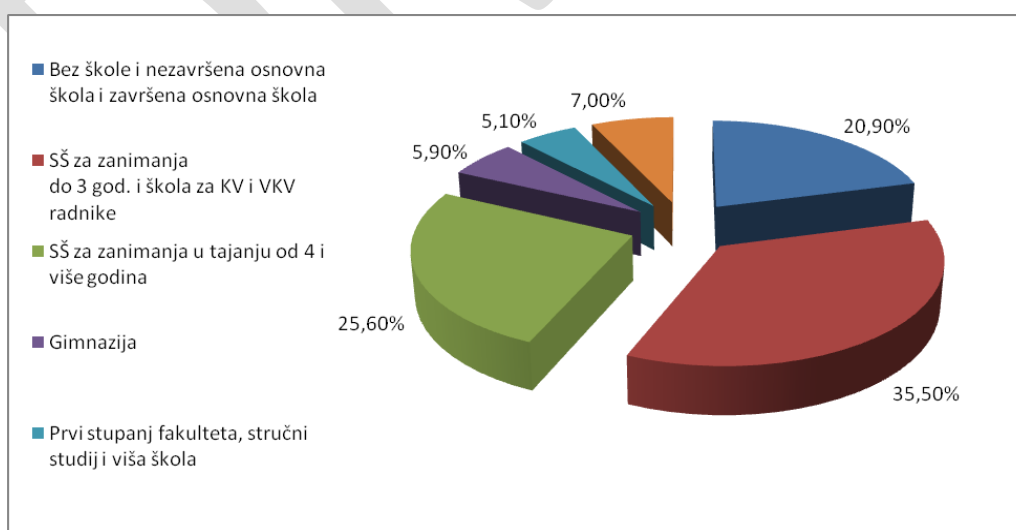
2.2.1 Tržište rada

Prema popisu stanovnika 2011, radno aktivno stanovništvo (15-64 godine starosti) obuhvaća 9.492 osobe, odnosno 65,2% ukupnog stanovništva 6 JLS LAG-a. U kontingentu radno aktivnog stanovništva 49,3% (4.691) čine žene, dok 50,7% (4.801) čine muškarci. Najveći udio radno aktivnog stanovništva u odnosu na ukupan broj stanovnika nalazi se u Gradu Hvaru (30,5% ukupnog radno aktivnog stanovništva LAG-a).

Slika 1.5 Postotak zaposlenih u vodećim djelatnostima u LAG-u. (Izvor: HGK, 2012)

Struktura djelatnosti prema broju zaposlenih prati strukturu broja poduzeća prema djelatnostima, tako turizam odnosno djelatnosti pružanja smještaja i pripremanja hrane zapošljavaju čak 52% ukupnog broja zaposlenih u trgovačkim društvima. Važno je istaknuti kako je u djelatnostima poduzeća registriranim za poljoprivredu, ribarstvo, marikulturu i šumarstvo zaposleno svega 2,2% od ukupno zaposlenih u trgovačkim društvima. Obrti uglavnom samozapošljavaju vlasnike, dok zadruge nemaju značajan udio u zaposlenosti LAG-a.

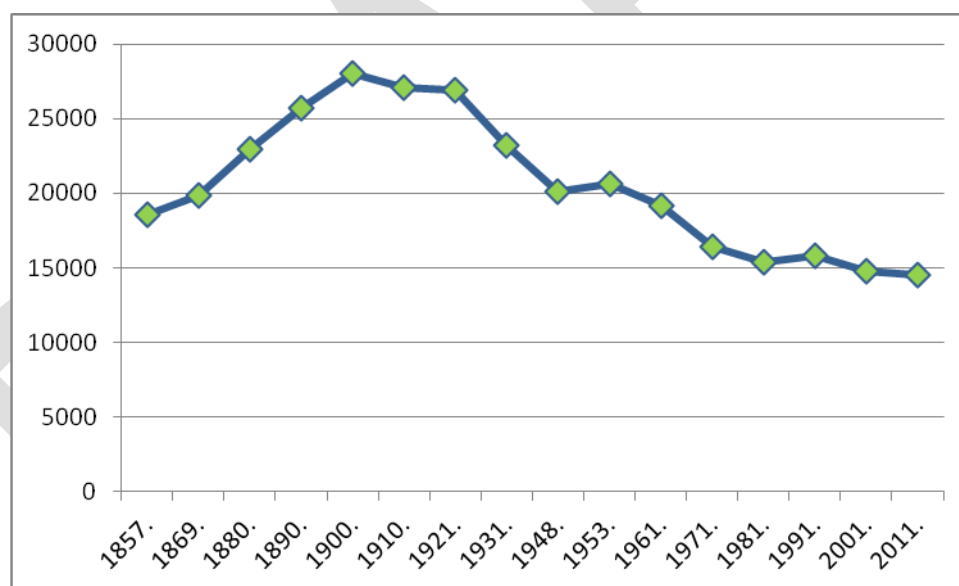
Slika 1.6 Obrazovna struktura nezaposlenih. (Izvor: HZZ, studeni 2012)

Prema podacima HZZ-a u studenom 2012-te, u LAG-u je evidentirano 1.077 nezaposlenih odnosno 11,3% radno aktivnog stanovništva, što je daleko ispod državnog prosjeka. U ukupnom broju nezaposlenih 47,2% čine žene (509 osoba). Izuzeno velik udio u ukupnom broju nezaposlenih čine mladi, čak 33,1% (od toga je 41,4% mladih žena), te stariji od 45 godina, 33,9% (od kojih je 46,7% žena).

Obrazovna struktura nezaposlenih je loša, čak 87,9% ima završenu samo osnovnu ili srednju školu, što predstavlja jedan od ozbiljnijih ograničavajućih faktora razvoja područja LAG-a, odnosno, usmjerava njegove mjere, odnosno aktivnosti na razvoj cjeloživotnog obrazovanja lokalnog stanovništva.

2.3 Demografske i socijalne značajke područja

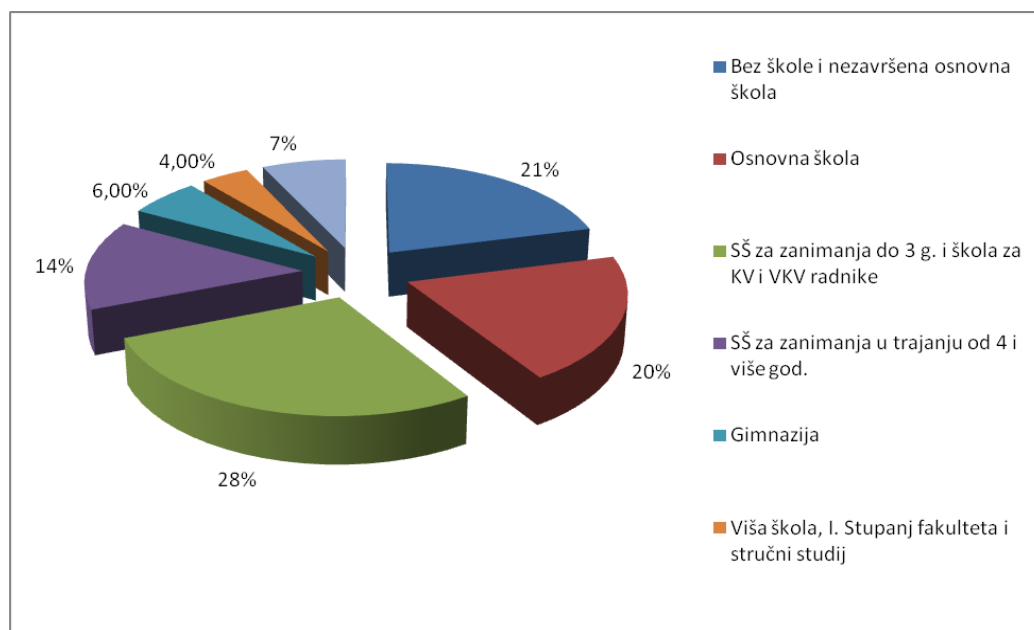
Prema popisu stanovništva 2001. godine, LAG je imao 14.740 stanovnika, tada je na prostoru LAG-a živjelo 0,3% ukupnog stanovništva Republike Hrvatske i 3% stanovnika Županije. Broj stanovnika je, od zadnjeg popisa, pao za 203 stanovnika (1,4%), tako da, prema podacima Popisa stanovništva 2011., na prostoru LAG-a, živi 14.537 stanovnika ili 0,3% od ukupnog broja stanovnika u Republici Hrvatskoj, odnosno, 3,1% stanovnika Splitsko-dalmatinske županije. Prosječna gustoća stanovnika od 35 st/km² daleko je ispod državnog prosjeka.

Slika 1.7 Stanovništvo na području LAG-a Škoji 1857. - 2011. (Izvor: DZS RH, 2011.)

Na prostoru LAG-a broj stanovnika od 1857., od kada postoje popisi stanovništva na području RH, vrlo je neujednačen. Uzrok tomu su brojne društvene promjene radi iseljavanja stanovnika. Tako od 50-tih godina XX stoljeća, LAG bilježi konstantan pad broja stanovnika.

Prema Popisu stanovnika 2011. demografska zanimljivost područja LAG-a jest rodna uravnoteženost iako je malo veća zastupljenost žena, 50,7%. Prema broju stanovnika, u LAG-u dominira grad Hvar i općina Jelsa u kojima živi čak 53,7% stanovnika LAG-a.

Slika 1.8 Obrazovna struktura stanovnika LAG-a. (Izvor: DZS, Popis stanovništva 2001.)

Dobna struktura stanovnika LAG-a ukazuje na mali udio djece i mladih do 19 godina starosti (17,8%), dok je stanovnika starijih od 60 godina čak 30,8%. Jedan od osnovnih pokazatelja starosti stanovništva je i *indeks starenja* koji pokazuje omjer starog i mladog stanovništva. Indeks starenja za Hrvatsku u 2011. godini iznosio je 115 što ukazuje na ubrzani proces starenja stanovništva. **Index starenja** LAG-a je 223,7, te ovo područje svrstava u „iznimno stara“ područja Republike Hrvatske. No i unutar samog LAG-a velike su razlike u indexu starenja, primjerice općina općina Sućuraj ima index starenja čak 452,1, dok grad Hvar ima najmanji index starenja u LAG-u, 123,3, te ju čini najmlađom JLS u LAG-u. **Prosječna starost** stanovnika je 46,7 godina (što je daleko više od državnog prosjeka od 41,7 godina). **Koeficijent starosti** stanovnika u LAG-u je 33,7 (također iznad državnog prosjeka od 24,1).

Obrazovna struktura stanovnika područja LAG-a je iznimno niska. Prema podacima Popisa stanovnika 2001. Čak 41% ima nezavršenu ili završenu samo osnovnu školu, srednješkolsko obrazovanje ima čak 48% stanovnika, dok samo 11% stanovnika ima završen viši stupanj obrazovanja. Ovakvo stanje ozbiljan je ograničavajući element razvoja LAG-a i on se mora posvetiti razvoju cjeloživotnog obrazovanja i usavršavanja.

Marginalizirane skupine su skupine osoba s rizikom od socijalne isključenosti (osoba s invaliditetom, dugotrajno nezaposlena osoba, nezaposlena osoba nižeg obrazovanja, žrtva nasilja, beskućnik, bivši ovisnik ili prijestupnik, pripadnici manjinskih etničkih skupina,...). Na LAG području obzirom na prostornu izoliranost područja (otoci) uočljivi su pojedinci koji su zbog svoje „različitosti“ potencijalno isključeni iz društvene zajednice. Ne postoje organizirane skupine marginaliziranih osoba, već se putem udruga za razvoj civilnog društva, s ili izvan LAG područja, organiziraju projekti i radionice za uključivanje marginaliziranih osoba u ravnopravno sudjelovanje u društvu. Isto tako, važno je napomenuti kako se o osobama koje su u sustavu socijalne skrbi brinu i Centri za socijalnu skrb. Tako se za korisnike s područja LAG-a brine Centar za socijalnu skrb županije. Briga o starijim osobama iznimno je važna tako postoji program pomoći u kući i dnevni boravak za starije osobe na Hvaru i u Komiži, dok se u Visu nalazi i Dom za starije i nemoćne osobe.

Programi pomoći stanovništvu Općine i Gradovi sufinanciraju različite opsege socijalnih usluga i socijalnog uključivanja među kojima su najčešće jednokratne pomoći obiteljima, skrb o djeci predškolske dobi, troškovi prijevoza za učenike i studente, prehranu za učenike, pomoć u kući za starije osobe, pomoć za osobe s invaliditetom, opremanje novorođenog djeteta, studentske i učeničke stipendije, troškovi pogrebnih usluga. JLS financiraju i rad organizacija civilnog društva i vjerskih organizacija. Usluge i programi se sufinanciraju putem natječaja, direktnim izdvajanjem iz proračuna i rjeđe ugovaranjem pružanja usluga. Većina sredstava izdvaja se za potporu učenika i studenata slabijeg imovinskog stanja.

Gradovi i općine sufinanciraju i rad organizacija civilnog društva te izvaninstitucionalnih aktivnosti ustanova radi zadovoljavanja potreba prvenstveno osoba s invaliditetom i zdravstvenih teškoćama, djece i mladih ali i starijih osoba te osoba s invaliditetom. Uz to financiraju se i programi za potporu braniteljima i njihovim obiteljima, te programi prevenciju u području kulture i sporta.

Razvijenost civilnog društva se, između ostaloga mjeri i brojem organizacija civilnog društva koje aktivno djeluju na nekom području. Na LAG području je registrirano 228 udruga¹⁴. Većina udruga se bavi društvenim razvojem zajednice (201), dok su njih 27 interesne udruge proizvođača.

3 SWOT analiza područja

SWOT analiza (*Strengths, Weaknesses, Opportunities, and Threats*) predstavlja kvalitativnu ocjenu snaga i slabosti te prilika i prijetnji važnih za razvoj LAG-a u cjelini. Snage LAG-a su vlastiti prostori, resursi i sposobnosti na koje se LAG može osloniti ili ih koristiti u svom daljnjem razvoju, te koje imaju najveće mogućnosti za uspjeh, a daju mu i komparativnu prednost pred drugim LAG područjima. Slabosti ukazuju na ograničavajuće faktore unutar samog LAG-a koje mora riješiti vlastitim snagama koristeći prilike koje mu se pružaju, ali i paziti na prijetnje koje mogu ugroziti razvojne planove i projekte te se pripremiti za njih i uvažavati ih, jer su izvan njegova obuhvata djelovanja, ali utječu na sve aktivnosti, a time i ostvarenje ciljeva i vizije.

SWOT analizu je temeljena na nalazima osnovne analize stanja u prostoru LAG-a, trendova, odnosno razvojnih pokazatelja, podataka prikupljenih iz literature i nadležnih institucija. Za izradu SWOT analize formirane su tematske multisektorske radne grupe koje su, kroz nekoliko savjetodavnih sastanka, definirale realne prednosti i slabosti, te prilike koje se pružaju za otklanjanje slabosti i jačanje prednosti, ali se i pripremile na uvažavanje prijetnji koje mogu usporiti ostvarenje dugoročnih ciljeva. Vodeći se kritičnim pitanjima LEADER programa, radne grupe izradile su detaljnu SWOT analizu prema glavnim razvojnim sektorima i to: položaj u okruženju i prirodni resursi; kulturno-povijesna i tradicijska baština; poljoprivreda, ribarstvo i prerada; gospodarstvo i turizam; kvaliteta života i ljudski resursi. Pri izradi konačne SWOT analize korištena su i 2 pomoćna analitička modela: PRIMO-F, te PESTLE model, te je provedena i evaluacija svih ulaznih podataka.

U SWOT analizi posebno se ističu prirodne prednosti područja LAG-a koje se zasnivaju na njegovim prostornim-otočkim značajkama, velikoj biološkoj i krajobraznoj raznolikosti i prostorima zaštićene prirodne baštine, kao i velikom broju lokaliteta vrijedne kulturno-povijesne baštine i tradicijskih vrijednosti, te turizma. Prostor ima i velike mogućnosti

¹⁴ Izvor: Registar udruga RH, 2013

korištenja obnovljivih izvora energije (posebno solarne) koji mogu omogućiti energetska samodostatnost cijelog područja. No, s druge strane, ograničavajuće faktore LAG-a predstavljaju prvenstveno nedostatak razvojni ljudski resursi, stanovništvo je starije, posebno u ruralnijim prostorima LAG-a, i manje obrazovano. Seoske sredine se napuštaju i mlađe stanovništvo seli u urbane cjeline i napušta otoke. Izoliranost naselja, klimatske promjene te zapuštanje poljoprivrednih površina, kao i nedostatak udruživanja proizvođača i ponuditelja usluga, dovode do neiskorištenja postojećih kapaciteta LAG-a, te mogu predstavljati dugoročnu opasnost ostvarenja razvojne vizije.

SNAGE	SLABOSTI
Zemljopisni položaj, prirodni resursi i baština, NATURA 2000	
<p>Područje povoljnih klimatskih uvjeta – mediteranska klima sa stalnim vjetrom/bura, sunce – najsunčanije područje u RH Dobar geografski položaj – srednji Jadran Najveći akvatorij Velika biološka i krajobrazna raznolikost područja - područja zaštićene prirodne baštine na svim razinama valorizacije, razvedena morska obala i zaštićena otočja Međunarodno poznat po prirodnim ljepotama, posebno Pakleni otoci, Palagruža, Biševo, Jabuka, Brusnik, Sv. Andrija Velika područja u mreži NATURA 2000 Bogatstvo podzemnih prirodnih vrijednosti – jame i špilje Prirodne vrijednosti područja dostupne – postojanje lokalnih cesta/biciklističkih staza Područje prepoznatljivo na nacionalnoj razini Vlastiti izvori pitke vode na otocima Hvaru i Visu</p>	<p>Neiskorištene prirodne i klimatske prednosti područja i energetska potencijal vjetra i sunca Nedovoljno iskorištena prednost geoprometnog položaja Nedovoljno iskorištene prirodne prednosti čistog tla Nedostatno poznavanje i svijest o očuvanju i održivom korištenju biološke i krajobrazne raznolikosti područja LAG-a Nedostatni ljudski/materijalni kapaciteti za upravljanje zaštićenim područjima (upravljanje je s županijske razine) Nedovoljno gospodarenje otpadom i zbrinjavanje otpada te otpadnim vodama Nekontrolirana izgradnja turističkih kapaciteta bez razvojnih smjernica koje uvažavaju očuvanje okoliša i krajobraza Nedostatna promidžba prirodnih vrijednosti Nedovoljno valorizirana morska obala/nepostojanje planova očuvanja i održivog korištenja resursa morske obale</p>
Kulturno-povijesna i tradicijska baština	
<p>Najveći broj valoriziranih/zaštićenih kulturno-povijesnih znamenitosti, arheoloških lokaliteta i povijesnih zbirki na jadranskim otocima Velik broj objekata i lokaliteta tradicijske baštine (stambeni, javni objekti, cisterne, bunari.....) Postojanje izuzetno značajne zaštićene nematerijalne baštine (UNESCO-međunarodna razina zaštite) Postojanje ljudskih resursa koji su poznavatelji kulturno-povijesne i tradicijske baštine (npr. obrada drveta....)</p>	<p>Nedostatna iskorištenost kulturno – povijesne baštine u razvoju turizma i prihodima lokalnih zajednica i stanovnika Nedostatak svijesti i edukacije lokalnog stanovništva o vrijednosti i potrebi očuvanja i održivog korištenja baštine Nepoštivanje tradicijskih oblika i materijala gradnje Nedovoljno upravljanje objektima i lokalitetima kulturno-povijesne i tradicijske baštine, zanemarivanje kulturno povijesne i tradicijske baštine Loš marketing i promidžba kulturno-</p>

<p>Postojanje autohtonih gastro proizvoda zasnovanih na tradicijskom nasljeđu</p>	<p>povijesne i tradicijske baštine, gastro ponude Neiskorišteni ljudski resursi – poznavatelji kulturno-povijesne i prirodne baštine Neiskorišten potencijal autohtone gastro ponude – neprepoznatljivost njezine jedinstvenosti</p>
Poljoprivreda, ribarstvo, marikultura i prerada proizvoda	
<p>Postojanje proizvođača ekoloških i tradicijskih proizvoda Tradicija u vinogradarstvu/vinarstvu – poznata i organizirana proizvodnja vrhunskih vina po međunarodnim standardima, trend povećanja površina pod vinogradima Tradicija u voćarstvu/trend povećanja površina pod voćnjacima/prerada voća u likere i voćne rakije/suhe smokve Tradicija uzgoja i prerade ljekovitog bilja/visoko eteričnog bilja/lavanda, ružmarin Tradicija maslinarstva/povećanje površina pod maslinama/prerada maslina – proizvodnja maslinovog ulja međunarodno priznate kvalitete Ekološko pčelarstvo i pčelinji proizvodi/proizvodnja visoko-kvalitetnog meda Postojanje tradicije ribarstva i marikulture Lokalna prodaja poljoprivrednih proizvoda na turističkom tržištu Dobre poljoprivredne površine – kvalitetno tlo i klima</p>	<p>Neiskorišten prirodni potencijal područja (klima/tlo/vode/biološka raznolikost) Nedostatak stručnih podloga o autohtonim biljnim i životinjskim vrstama područja i njihova uzgoja Nedostatak prerađivačkih kapaciteta i objekata za preradu poljoprivrednih proizvoda i ekološku poljoprivrednu proizvodnju i finalizaciju proizvoda Male poljoprivredne površine pojedinačnih proizvođača Neiskorištenost poljoprivrednog zemljišta/zapuštanje poljoprivrednih površina/sukcesija Neumreženost proizvođača poljoprivrednih proizvoda Nepostojanje sustava navodnjavanja Nedostatan i loš marketing i promidžba poljoprivrednih proizvoda Nema prepoznatljivog lokalnog dizajna prehrambenih proizvoda Nedostatak zaštićenih poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda Male količine poljoprivrednih proizvoda – nekonkurentnost Nedovoljan standard kvalitete poljoprivrednih proizvoda s područja LAG-a Otežana distribucija poljoprivrednih i ribarskih proizvoda radi loše prometne povezanosti s kopnom, posebno izvan turističke sezone, visoke cijene broskog prijevoza Otpor lokalnog stanovništva za rad u poljoprivredi, posebno mladih</p>
Gospodarstvo, turizam	
<p>Postojanje razvijenog poduzetničkog sektora – u području usluga, trgovine, građevinskoj djelatnosti Postojanje poduzetničke i obrtničke tradicije - iskustvo u poslovanju obrtničkog sektora i poduzeća</p>	<p>Nedostatak udruživanja poduzetnika Nedostatak ponude tradicijskih obrta i registriranih majstora tradicijskih obrta Nedovoljna valorizacija tradicijskih obrta Neiskorišteni prirodni preduvjeti za razvoj zdravstvenog i dr. selektivnih oblika turizma</p>

<p>Postojanje privatnih smještajnih kapaciteta i kampova Postojanje hotelskih kapaciteta Iskustvo u pružanju usluga u turizmu Prirodne karakteristike područja – dobar temelj za razvoj selektivnih oblika turizma, agro i zdravstvenog turizma Postojanje ponude selektivnih oblika turizma zasnovanih na prirodnim prednostima područja Zaštićena područja – potencijal raznolikog turističkog sadržaja Postojanje turističkih ureda/zajednica Dobar turistički image otoka/međunarodno poznata destinacija (Hvar)</p>	<p>Nedostatak smještajnih kapaciteta visokih kategorija Nedovoljni hotelski kapaciteti na Visu i istočnom dijelu otoka Hvara Nedostatna popunjenost privatnog smještaja Kratka turistička sezona – nedostatan iskorištenje jedinstvenih prirodnih preduvjeta za razvoj cjelogodišnjeg turizma (visoko izražena sezonalnost turizma) Izoliranost naselja/zaselaka – otežan gospodarski razvoj i umrežavanje Velika diferencijacija poduzetničkog sektora unutar LAG-a – jak razvoj u urbanijim cjelinama i nedostatak u ruralnim prostorima Nedostatak međusobne suradnje ponuditelja u razvoju zajedničke turističke ponude destinacije Nedostatak ponude organiziranih turističkih programa Nedovoljna kvaliteta i raspoređenost smještajnih kapaciteta i sadržaja/korištenja morske obale na području LAG-a Neprepoznatljiv izgled smještajnih kapaciteta – arhitekturna (vizualna) devastacija Nedostatak kvalitetne radne snage u turizmu Nedovoljna svijest stanovnika o potrebi prilagodbe novim trendovima ponude u turizmu Nedefinirano upravljanje morskom obalom Nepostojanje strateškog razvoja turizma i poduzetništva otoka usklađenog s podložnom prostorno-planskom dokumentacijom Netransparetnost u donošenju prostornih planova – opasnost za nepovratnu devastaciju prostora</p>
Kvaliteta života, ljudski resursi	
<p>Izražene pretpostavke za kvalitetno mjesto življenja: nezagađen okoliš, povoljni klimatski uvjeti, bogatstvo prirodnih resursa Razvijen sustav vodoopskrbe bliže urbanim sredinama Razvijena električna mreža Razvijen telekomunikacijski sustav u urbanim dijelovima Razvijena suradnja s edukacijskim, stručnim i znanstvenim institucijama i pojedincima Iskustvo u međunarodnoj suradnji na razvoju i implementaciji razvojnih projekata</p>	<p>Neadekvatna prometna međuutočka povezanost Starenje stanovništva Nedostatak radnih mjesta – iseljavanje obrazovanih i mladih kadrova Izoliranost zaselaka i naselja, slaba lokalna prometna povezanost/nedostatak adekvatnog javnog prijevoza – otežan život stanovnika i razvoj gospodarstva unutar područja LAG-a Nedostana telekomunikacijska infrastruktura Neujednačeni uvjeti života stanovnika u naseljima na području LAG-a, koncentriranje</p>

<p>Pojedinci entuzijasti / pokretači razvoja</p>	<p>stanovništva u urbanijim cjelinama i odumiranje ruralnih zajednica u izoliranim područjima (izumiranje cijelih naselja) Skuplji život stanovnika LAG-a u odnosu na život na kopnu, više cijene hrane i kućnih potrepština Nedostupnost javnih usluga, posebno straijim stanovnicima i stanovnicima ruralnih zajednica Neadekvatna zdravstvena zaštita (pedijatar, ginekolog,...) i nedostatak veterinarara na Visu Nedostatni progami za mlade Neriješena infrastruktura na južnom i istočnom dijelu otoka Hvara Zapuštenost javnih cisterni, neriješena vodoopskrba izoliranih ruralnih naselja Nedovoljan broj centara i programa za društveni razvoj zajednica Nerazvijen civilni sektor u smislu organizacija civilnog društva i udruga za bolje zadovoljavanje potreba stanovništva i/ili promicanje standarda EU Slaba umreženost pojedinaca entuzijasta / pokretača Nedostatak obrazovanog stanovništva (srednje i visoko obrazovanje) Nedostatk kadrova za izradu razvojnih projekata na lokalnoj razini LAG-a Nepostojanje adekvatnih programa za marginalizirane skupine</p>
<p>PRIILIKE</p>	<p>PRIJETNJE</p>
<p>Člantsvo u EU- strukturni fondovi Brojni nacionalni i inozemni izvori sufinanciranja razvojnih projekata zajednice i gospodarstva (naglasak, turizam i poljoprivreda) Mogućnosti financiranja razvoja infrastrukture otoka Porast interesa posjetitelja za područje otoka Hvara i Visa Porast interesa za očuvanje kulturno-povijesne i prirodne baštine Doseljavanje novog i neautohtonog stanovništva Pojačan interes investitora za razvoj turizma</p>	<p>Nesređeno i nejasno zakonodavstvo i preklapanje ingerencija različitih nadležnih institucija Nedostatak kontrole nadležnih institucija u devastaciji prostora Nedostatak financijskih sredstava za pripremu i provedbu razvojnih projekata gospodarskog i javnog sektora Neriješeni imovinsko – pravni odnosi Neriješeno upravljanje pomorskim dobrom Sivo tržište u domeni privatnog smještaja Pomanjkanje novih tehnologija i nedostatak kadrova koji znaju raditi s novim tehnologijama</p>

<p>na Hvar Pojačan interes investitora za razvoj obnovljivih izvora energije Otvaranje veleučilišta na Visu Pojačan interes stručnih i znanstvenih institucija i organizacija za realizaciju projekata na području LAG-a</p>	<p>Skupe, spore i neefikasne nadležne službe i procedure uključujući akreditirana nacionalna tijela za provedbu fondova EU Centralizacija javne administracije Nedostatni ljudski, tehnički i prostorni kapaciteti nadređene državne uprave za praćenje i potporu razvoja otoka Nekontroliran uvoz poljoprivrednih proizvoda Sukcesija – zapuštanje poljoprivrednih površina Nekontrolirana kupovina zemljišta od strane investitora – velik pritisak na krajobraz i otoke u cjelini Elitizacija – nepovezanost lokalnog stanovništva s došljacima Socijalna isključenost ugroženih skupina društva Gubitak identiteta autohtonog stanovništva – doseljavanje i ostanak neautohtonog stanovništva, vlasnika nekretnina Odumiranje stanovništva – starenje i depopulacija uzrokovana ekonomskim stanjem okruženja</p>
--	--

Partnerstvo je, u procesu izrade SWOT analize, dodatno definiralo razvojne smjernice:

- Bolje korištenje prednosti geostrateškog položaja i otočke karakteristike LAG-a, posebno za razvoj turizma i poljoprivrede povezane s lokalnim tržištem
- Zaštićena područja, biološka i krajobrazna raznolikosti, NATURA 2000, prirodna, kulturno-povijesna i tradicijska baština – velike razvojne mogućnosti
- Restrukturiranje poljoprivrede i gospodarstva – velike mogućnosti za razvoj proizvoda s višom dodanom vrijednosti, nova radna mjesta i zajednički marketing
- Mali poduzetnici imaju proizvode s niskom dodanom vrijednosti i tradicionalnim znanjima – mogućnosti za jačanje ljudskih resursa i gospodarski rast stjecanjem novih znanja i uporabom novih tehnologija
- Niska razina znanja poljoprivrednih proizvođača i poduzetnika u ruralnim područjima – stjecanje novih znanja i vještina, treba iskoristiti talenat i potencijale lokalnog stanovništva
- Umrežavanje turizma, malih smještajnih objekata i mikro proizvođača – velika prilika
- Obnovljivi izvori energije – velike razvojne mogućnosti („otoci sunca“)
- Razvoj javnih službi i infrastrukture, integracija ranjivih skupina – preduvjet za održanje života na otocima

Nadalje je opisan cjelokupni strateški plan za područje. Započinje s opisom Vizije za partnersko područje, zatim opisom razvojnih prioriteta i općim ciljevima programa, te daje više detalja o razvojnoj strategiji i specifičnim ciljevima programa vezano uz prioritete. Partnerska grupa definirala je prioritete, strategiju i sadržaj programa, putem participatornog

procesa koristeći SWOT i GOPP analize, koje su dodatno obrađene na konzultacijskim sastancima potpomognutim od strane stručnih savjetnika UNDP-a.

4 Razvojna vizija

Vizija razvoja LAG-a je sažeta i jasna zamisao o željenom i predvidljivom postignuću u razvoju područja. Zasniva se na rezultatima osnovne analize, SWOT analize, razvojnih trendova u užem i širem krugu te idejama o budućnosti područja. Polazište za izradu vizije je - područje LAG-a sa svojim prednostima i slabostima, potencijalima i problemima, jedinstvenostima i nedostacima.

Područje prvenstveno karakterizira nekoliko osnovnih elemenata:

- Mediteran, otok, najviše sunčanih dana
- Čista, očuvana i zaštićena visoko vrijedna prirodna baština;
- Kulturno-povijesna i tradicijska baština te vlastite snage i sposobnosti.

Uloga Lokalne razvojne strategije, čija su načela osnova za osmišljavanje vizije, je:

- Očuvati i razviti socijalni kapital s razvojem partnerstva između javnog, privatnog i civilnog sektora te uspostava mreže potpornih institucija u svrhu njihova sinegrijskog djelovanja s ciljem postizanja razvoja područja LAG-a,
- Jačanje gospodarske mogućnosti područja s razvojem poljoprivrede i svih drugih djelatnosti koje omogućuju održiv razvoj područja,
- Razvoj poduzetničkog razmišljanja i kulture te pomoć razvoju poduzetništva na ruralnim područjima, posebno razvoja obiteljskih domaćinstava, malog poduzetništva i obrtništva,
- Osigurati kvalitetu života stanovnika a time i opstojnost lokalnog stanovništva LAG-a

Vizija područja LAG-a "Škoji" osmišljena temeljem analize stanja, SWOT analize i razvojnih smjernica je:

Mi smo gospodarski i društveno razvijeno područje zadovoljnih, obrazovanih stanovnika, u središnjoj Dalmaciji, mirisno i osunčano, s tisućljetnom tradicijom očuvane kulturno-povijesne baštine i mediteranskih krajolika.

Vizija će postići:

- Promicanje identiteta, kreativnost, inovacije, poduzetništvo i partnerstvo između javnog, civilnog i privatnog sektora,
- Poduzanje gospodarske konkurentnosti te poticanje razvoja novih proizvoda, usluga i tehnologija u ruralnim zajednicama,
- Kvalitetan razvoj i potporu stjecanju specijalističkih znanja i vještina za razvoj svih aktivnosti u ruralnim područjima (poljoprivredna gospodarstva, mikro i mali poduzetništvo),
- Očuvanje biološke i krajobrazne raznolikosti i zaštićenih područja/NATURA 2000, te kulturno-povijesne i tradicijske baštine i omogućiti njihovo održivo korištenje u razvoju turizma,
- Razvoj ruralnih usluga i infrastrukture usporediv s onim u urbanim područjima.

S naglaskom na razvoj ruralnih područja, vizija će omogućiti razvoj dopunskih aktivnosti posebno poljoprivrednih gospodarstava te mikro i malih poduzeća i iskoristiti potencijal koji im pružaju prirodni uvjeti okruženja s visokim prirodnim i kulturno-povijesnim vrijednostima, kao i blizina turističkih centara. Fokusiranjem na izgradnju kulture dijaloga i partnerstva, razvojem i integracijom svih sektora razvijati će se inovativni pristupi, poticati kreativnost te razvoj kvalitete i očuvanje tradicije s očuvanjem okoliša, te time nadopunjavati te tehnološki razvoj. Posebna pažnja će se posvetiti razvoju prepoznatljivosti područja i proizvoda područja, te njihovom pozicioniranju na tržištu.

Vizijom područja, stanovnici i posjetitelji obvezuju se ponašati i poštivati načela održivog razvoja.

4.1 Razvojna tema i ciljevi

Analizom stanja LAG je definirao 6 temeljnih razvojnih područja koja predstavljaju i razvojne teme strategije:

1. Izgradnja identiteta LAG-a
2. Međusektorsko povezivanje za razvoj područja
3. Zaštita, revitalizacija i održivo korištenje kulturno-povijesne i prirodne baštine
4. Razvoj poljoprivrede, ribarstva i marikulture, ruralnog gospodarstva i turizma
5. Cjeloživotno učenje
6. Opći razvoj kvalitete života u zajednici

Ovi ciljevi moraju biti vidljivi tijekom realizacije strategije putem provedbe širokog spektra aktivnosti, s naglaskom na ključne razvoje sektore: turizam, poljoprivredu, ribarstvo.....

Opći cilj strategije razvoja je podržati održivi razvoj lokalne zajednice i inicijativa u LAG području poticanjem među-sektorske suradnje i integriranog pristupa revitalizacije zajednice i jačanje ruralnog gospodarstva.

Kako bi se ostvario opći cilj strategije te maksimiziralo postizanje razvojne vizije, LAG će u svom djelovanju posebno poštivati načela:

- ≈ Integralnog razvoja zajednica koji se temelji na povezanosti područja, zajedničkoj tradiciji i lokalnom identitetu
- ≈ Pristupa „*odozdo prema gore*“
- ≈ Međuregionalne i međunarodne suradnje
- ≈ Javno-privatno partnerstvo
- ≈ Inovacija
- ≈ Međusektorske integracije
- ≈ Umrežavanja i suradnje između LAG-ova i njihovih dionika iz javnog, civilnog i privatnog sektora

Posebna pozornosti biti će posvećena osnaživanju, rodnoj jednakosti, uključivanju žena, mladih te starije populacije kao i ravnopravnom sudjelovanju javnog, civilnog i privatnog sektora.

Empowered lives.
Resilient nations.

Sažetak razvojnih ciljeva i prioriteta mjera/aktivnosti:

Razvojni ciljevi	Prioritetne mjere/aktivnosti
1. Razvoj identiteta LAG-a, kulture suradnje i međusektorsko povezivanje	Uspostaviti kvalitetno, otvoreno i učinkovito partnerstvo za provedbu LRS
	Razviti međusektorsko djelovanje na području i izvan njega (međuregionalno i na razini zemalja EU)
	Uspostaviti i osposobiti ured LAG
	Animirati i podupirati inovativne aktivnosti na području LAG
	Promocija LRS i LAG
	Razviti identitet LAG
2. Razvoj mreže zaštićene kulturno-povijesne i prirodne baštine i područja u mreži NATURA 2000	Razviti i ojačati područja zaštićene kulturno-povijesne i prirodne baštine te ih povezati u jedinstvenu ponudu (s uključivanjem područja u mreži NATURA 2000)
	Poboljšati mogućnost prihodovanja stanovnika s razvojem i integracijom održivih oblika (okolišno prihvatljivih) oblika poljoprivrede, gospodarstva, turizma i povećati korištenje obnovljivih izvora energije
	Promicati svijest i znanje o važnosti zaštite prirode s podizanjem razine upravljanja zaštićenim područjima
3. Razvoj konkurentne i tržišno orjentirane poljoprivrede i poduzetničkog sektora	Razviti i ojačati konkurentnost ruralnih proizvoda LAG-a
	Promicati i razvijati korištenje obnovljivih izvora energije (solarna, bioenergija)
	Poboljšati i razvijati umreženi marketing proizvoda LAG-a, s podizanjem promicanja kvalitete proizvoda i razvojem brandova
	Razvijati i jačati male poduzetničke inicijative (komplementarne djelatnosti i mikro poduzeća/obrte) razvojem novih poslovnih ideja i usluga s uvođenjem novih tehnologija i uporabom tradicionalnih materijala, te razvojem poduzetničke infrastrukture
	Poticanje inovacija, specifičnih znanja, standarda i svijesti o utjecaju klimatskih promjena
	Jačati veze između znanosti i gospodarstva
4. Razvoj sveobuhvatnih i prepoznatljivih turističkih proizvoda koji uključuju postojeće kapacitete i sadržaje s razvojem novih i uključivanjem resursa	Razvoj i jačanje mikro proizvoda i usluga, međusobno povezivanje u razvoju turističkih proizvoda, posebno onih koji sadrže elemente održivog korištenja kulturno-povijesnog naslijeđa i prirode, s razvojem zdravstvenog turizma
	Razvoj i povezivanje ponude temeljene na gastro ponudi, selektivnim oblicima turizma i aktivnog turizma – upravljanje destinacijom
	Poticanje poduzetništva i pružanje potpore u stvaranju ruralno-turističke ponude i male turističke infrastrukture te novih turističkih usluga
	Povećanje broja i kvalitete usluga te razvoj novih proizvoda
	Poticanje umrežavanja i zajedničkog marketinga proizvoda i

	usluga
5. Pružiti pravovremene informacije i nova znanja i vještine koje omogućuju bržu prilagodbu stanovnicima LAG-a	Unaprijeđenje i razvoj novog, modernog obrazovanja i osposobljavanja s naglaskom na poljoprivredu i obiteljska poduzeća i obrte u seoskim zajednicama
	Promicanje cjeloživotnog obrazovanja, transfera znanja unutar i izvan zajednice, te novih znanstvenih spoznaja u gospodarstvu i poljoprivredi s razvojem okolišno prihvatljivih radnih procesa i primjene novih tehnologija
	Pružanje potpore razvoju poduzetničke kulture, povezivanju te uključivanju osjetljivih skupina društva
6. Razvoj kvalitete života u zajednici i poboljšanje kvalitete usluga u ruralnim područjima uz održivo korištenje prirodnih resursa	Razvoj infrastrukture, javnih usluga i uporabe novih tehnologija u javnih uslugama koje omogućuju povećanje kvalitete života i uvjeta za razvoj gospodarstva,
	Razvoj višenamjenskih centara, obnova seoskih središta te kulturno-povijesne baštine i razvoj novih sadržaja za obogaćenje života seoske populacije
	Potpore razvoju ekološki prihvatljivih poslovnih ideja i oblika neprofitnog poslovanja u cilju otvaranja novih radnih mjesta i programa za uključivanje i zapošljavanje osjetljivih društvenih skupina (mladi, žene, osobe starije životne dobi....)
	Razvoj oblika suradnje i druženja stanovnika – klubovi, udruge....

4.2 Prioritetne mjere/aktivnosti po ciljevima, ciljne skupine i očekivani rezultati s indikatorima

Pri definiranju razvojnih ciljeva, prioritetnih mjera za njihovu realizaciju, ciljnih skupina prema kojima su usmjereni te osnovnih rezultata pratili smo mogućnosti održivog korištenja lokalnih resursa načela i razvojnih tema te zadaća koje će pridonijeti ostvarenju općeg strateškog cilja i vizije područja u cjelini. Ciljevi i prioritetne mjere povezane su s osim Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2007-2013. odnosno trajanja IPARD programa (vidljivo iz podpoglavlja 4.2.8).

4.2.1 Razvoj identiteta LAG-a, kulture suradnje i međusektorsko povezivanje (RC1)

Prioritetne mjere		Ciljne skupine
1.1	Uspostaviti kvalitetno, otvoreno i učinkovito partnerstvo za provedbu LRS	LAG i dionici LAG-a s ukupnim razvojnim dionicima područja (poduzeća, obrti, OPG-i, pojednici, OCD-i ¹⁵ , insitucije, ranjive skupine društva)
1.2	Razviti međusektorsko djelovanje na području i izvan njega	

¹⁵ OCD: Organizacije civilnog društva.

	(međuregionalno i na razini zemalja EU)	
1.3	Uspostaviti i osposobiti ured LAG	
1.4	Animirati i podupirati inovativne aktivnosti na području LAG	
1.5	Promocija LRS i LAG	
1.6	Razviti identitet LAG	
Očekivani rezultati		
<ul style="list-style-type: none"> • Odobren LAG • Odobreni i provedeni projekti IPARD programa (P2, LAEDER) • Formirana partnerstva javnog, civilnog i privatnog sektora • Kreirani i provedeni multisektorski projekti • Uspostavljena međuregionalna i međunarodna suradnja • Kreirana i implementirana oznaka kvalitete proizvoda i usluga LAG-a • Promovirana LRS LAG-a 		
Indikatori provedbe	Početna vrijednost u odnosu na LRS 2013	Stanje 2014
LAG s odobrenjem za provedbu IPARD programa	0	1
Provedeni projekti sufinancirani iz Mjere 202	0	10
Broj promotivnih aktivnosti LAG-a i LRS	0	10
Internet stranica LAG-a	0	1
Broj elektroničkih i tiskanih izdanja LAG-a (prospekti, brošure.....)	0	4
Broj multisektorskih partnerstva	0	4
Broj multisektorskih projekata	0	3
Broj međuregionalnih i međunarodnih partnerstva LAG-a	0	3
Kreirana oznaka kvalitete usluga i proizvoda LAG-a	0	1
Broj nositelja oznake proizvoda i usluga LAG-a	0	5
Broj robnih marki i zaštićenih proizvoda i usluga	0	2

4.2.2 Razvoj mreže zaštićene kulturno-povijesne i prirodne baštine i područja u mreži NATURA 2000 (RC2)

Prioritetne mjere		Ciljne skupine	
2.1	Razviti i ojačati područja zaštićene kulturno-povijesne i prirodne baštine te ih povezati u jedinstvenu ponudu (s uključivanjem područja u mreži NATURA 2000)	LAG i dionici LAG-a s ukupnim razvojnim dionicima područja (poduzeća, obrti, OPG-i, pojednici, OCD-i, insitucije, ranjive skupine društva, posjetitelji, šira javnost)	
2.2	Poboljšati mogućnost prihodovanja stanovnika s razvojem i integracijom održivih oblika (okolišno prihvatljivih) oblika poljoprivrede, gospodarstva, turizma i povećati korištenje obnovljivih izvora energije		
2.3	Promicati svijest i znanje o važnosti zaštite prirode s podizanjem razine upravljanja zaštićenim područjima		
Očekivani rezultati			
<ul style="list-style-type: none"> • Izrađen objedinjen promotivni materijal koji obuhvaća kulturno-povijesnu, tradicijsku i prirodnu baštinu • Različiti pružatelji proizvoda i usluga povezani u zajedničke tematske integrirane programe • Učinkovitija komunikacija s javnosti i povećana prepoznatljivost područja • Povećana svijest stanovnika i posjetitelja o potrebi očuvanja kuturno-povijesne, tradicijske i prirodne baštine • Poboljšano upravljanje područjima zaštićene kulturno-povijesne i prirodne baštine • Povećana ekološka poljoprivredna, ribarska i marikulturalna proizvodnja i usluge • Povećano korištenje obnovljivih izvora energije • Povećano korištenje novih metoda i tehnologija (ekološki prihvatljivih) • Smanjen utjecaj klimatskih promjena 			
Indikatori provedbe		Početna vrijednost u odnosu na LRS 2013	Stanje 2014
Broj razvijenih tematskih integriranih programa i ponude područja		0	2
Broj pružatelja proizvoda i usluga povezanih u zajedničke tematske integrirane programe		0	30
Broj radionica, prezentacija i komunikacijskih aktivnosti za realizaciju prioritetnih mjera RC2		0	20
Broj promotivnih aktivnosti i izdanja		0	5
Broj projekata ostvarenih u zaštiti kulturno-povijesne, tradicijske i prirodne baštine		0	5
Broj implementiranih sustava obnovljivih izvora energije		0	10

Broj uvedenih novih metoda i tehnologija povezanih s jačanjem zaštite okoliša	0	5
Broj implementiranih projekata usmjerenih smanjenju utjecaja klimatskih promjena	0	2

4.2.3 Razvoj konkurentne i tržišno orijentirane poljoprivrede i poduzetničkog sektora (RC3)

Prioritetne mjere		Ciljne skupine
3.1	Razviti i ojačati konkurentnost ruralnih proizvoda LAG-a	Poljoprivredna gospodarstva, poduzeća, zadruga, obrti, nositelji dopunskih djelatnosti, potencijalni poduzetnici, predstavnici ranjivih skupina, OCD-i, potporne, stručne i znanstvene organizacije i institucije
3.2	Promicati i razvijati korištenje obnovljivih izvora energije (solarna, bioenergija)	
3.3	Poboljšati i razvijati umreženi marketing proizvoda LAG-a, s podizanjem promicanja kvalitete proizvoda i razvojem brandova	
3.4	Razvijati i jačati male poduzetničke inicijative (komplementarne djelatnosti i mikro poduzeća/obrte) razvojem novih poslovnih ideja i usluga s uvođenjem novih tehnologija i uporabom tradicionalnih materijala, te razvojem poduzetničke infrastrukture	
3.5	Poticanje inovacija, specifičnih znanja, standarda i svijesti o utjecaju klimatskih promjena	
3.6	Jačati veze između znanosti i gospodarstva	
Očekivani rezultati		
<ul style="list-style-type: none"> • Povećanje tržišno orijentiranih gospodarstava • Povećanje obrađenih poljoprivrednih površina • Povećanje ekološke i integrirane proizvodnje • Povećanje broja novih poduzetničkih inicijativa razvojem novih poslovnih ideja i usluga s uvođenjem novih tehnologija i uporabom tradicionalnih materijala, te razvojem poduzetničke infrastrukture • Prilagodba gospodarstava nadolazećim proizvodnim i tržišnim promjenama, u skladu s nacionalnim trendovima očekivanog poljoprivrednog i ruralnog razvoja • Povećanje investicija gospodarstava u nove tehnologije i procese, obnovljive izvore energije i postizanje standarda zajednice • Povećanje raznolikosti, kvalitete i dodane vrijednosti poljoprivrednih proizvoda u 		

Indikatori provedbe	Početna vrijednost u odnosu na LRS 2013	Stanje 2014
LAG-u <ul style="list-style-type: none">• Kreirana i implementirana oznaka kvalitete proizvoda i usluga LAG-a• Povećana ekološka poljoprivredna proizvodnja i usluge• Povećano korištenje obnovljivih izvora energije• Povećano korištenje novih metoda i tehnologija (ekološki prihvatljivih)• Smanjen utjecaj klimatskih promjena		
Broj mladih angažiranih poljoprivrednika/poduzetnika	0	5
Broj novih implementiranih poduzetničkih inicijativa - novih poslovnih ideja i usluga s uvođenjem novih tehnologija i uporabom tradicionalnih materijala, te razvojem poduzetničke infrastrukture	0	5
Broj gospodarstava orijentiranih prema ekološkoj proizvodnji	0	3
Broj gospodarstava/poduzetnika udruženih u zajednička ulaganja i marketinške aktivnosti	0	30
Broj inovativnih proizvoda zasnovanih na tradicijskim znanjima i vještinama područja	0	5
Broj prodajnih mjesta za lokalne proizvode s područja LAG-a	0	6
Broj promotivnih aktivnosti usmjerenih promociji lokalnih proizvoda s područja LAG-a	0	20
Broj i veličina poljoprivrednih površina u konvencionalnoj proizvodnji	0	3%
Broj i veličina poljoprivrednih površina u ekološkoj proizvodnji	0	3%
Broj implementiranih projekata usmjerenih smanjenju utjecaja klimatskih promjena	0	2
Kreirana oznaka kvalitete usluga i proizvoda LAG-a	0	1
Broj nositelja oznake proizvoda i usluga LAG-a	0	5
Broj robnih marki i zaštićenih proizvoda i usluga	0	2
Broj uključenih žena, mladih, nezaposlenih, osoba s posebnim potrebama, predstavnika drugih marginaliziranih skupina i dr.	0	30
Broj novostvorenih radnih mjesta	0	30

4.2.4 Razvoj sveobuhvatnih i prepoznatljivih turističkih proizvoda koji uključuju postojeće kapacitete i sadržaje s razvojem novih i uključivanjem resursa (RC4)

Prioritetne mjere		Ciljne skupine	
4.1	Razvoj i jačanje mikro proizvoda i usluga, međusobno povezivanje u razvoju turističkih proizvoda, posebno onih koji sadrže elemente održivog korištenja kulturno-povijesnog nasljeđa i prirode, s razvojem zdravstvenog turizma	Turističke agencije i zajednice, pružatelji usluga i proizvoda u turizmu, pojedinci, OCD-i, potporne, stručne i znanstvene organizacije i institucije	
4.2	Razvoj i povezivanje ponude temeljene na gastro ponudi, selektivnim oblicima turizma i aktivnog turizma – upravljanje destinacijom		
4.3	Poticanje poduzetništva i pružanje potpore u stvaranju ruralno-turističke ponude i male turističke infrastrukture te novih turističkih usluga		
4.4	Povećanje broja i kvalitete usluga te razvoj novih proizvoda		
4.5	Poticanje umrežavanja i zajedničkog marketinga proizvoda i usluga		
Očekivani rezultati			
<ul style="list-style-type: none"> • Izrađen objedinjen promotivni materijal koji obuhvaća integriranu turističku ponudu LAG-a • Različiti pružatelji proizvoda i usluga povezani u zajedničke tematske turističke programe • Razvoj nove i kvalitetne turističke ponude s naglaskom na selektivne oblike turizma i ruralni turizam • Razvoj javne i privatne turističke infrastrukture 			
Indikatori provedbe		Početna vrijednost u odnosu na LRS 2013	Stanje 2014
Broj promotivnih materijala		0	3
Broj promotivnih aktivnosti		0	10
Broj pružatelja usluga i proizvođača uključenih u zajedničku turističku ponudu		0	30
Broj nove turističke ponude		0	4
Broj nove javne turističke infrastrukture		0	20
Broj privatne turističke infrastrukture		0	10
Povećanje kvalitete smještajnih kapaciteta (broj objekata koji su povećali kategorizaciju)		0	10

Povećanje broja turista i posjetitelja	0	5%
Produženje dužine boravka posjetitelja na području LAG-a	0	5%
Broj projekata ulaganja u turizam iz sva 3 sektora	0	10
Broj novostvorenih radnih mjesta u turizmu	0	20

4.2.5 Pružiti pravovremene informacije i nova znanja i vještine koje omogućuju bržu prilagodbu stanovnicima LAG-a (RC5)

Prioritetne mjere		Ciljne skupine
5.1	Unaprijeđenje i razvoj novog, modernog obrazovanja i osposobljavanja s naglaskom na poljoprivredu i obiteljska poduzeća i obrte u seoskim zajednicama	LAG i njegovi dionici, mladi, nakon završenog formalnog obrazovanja, mlade žene iz poljoprivrednih gospodarstava, nezaposleni i osobe iz marginaliziranih skupina društva, invalidi/osobe s posebnim potrebama, OCD-i, lokalna samouprava i seoske zajednice (ruralni informacijski centri), stanovništvo u cjelini
5.2	Promicanje cjeloživotnog obrazovanja, transfera znanja unutar i izvan zajednice, te novih znanstvenih spoznaja u gospodarstvu i poljoprivredi s razvojem okolišno prihvatljivih radnih procesa i primjene novih tehnologija	
5.3	Pružanje potpore razvoju poduzetničke kulture, povezivanju te uključivanju osjetljivih skupina društva	
Očekivani rezultati		
<ul style="list-style-type: none"> Razvoj upravljanja i jačanje kvalifikacija voditelja projekata i ureda LAG-a te informacijskih centara Ojačani ljudski resursi u lokalnim zajednicama Lokalno stanovništvo informirano Lokalne samouprave i seoske zajednice (mjesni odbori) imaju transparentno definirane starteške smjernice i programe/projekte uređenja i razvoja lokalnih zajednica 		
Indikatori provedbe		Početna vrijednost u odnosu na LRS 2013
		Stanje 2014
Broj osoba uključenih u razvojne informacijske centre		0
Broj provedenih programa osposobljavanja i povećanja znanja i vještina		0
Broj korisnika programa osposobljavanja, stjecanja znanja i vještina		0
Broj aktivnosti vezanih uz obilazak i stjecanje znanja o primjerima dobre prakse		0
		30
		20
		150
		10

Broj provedenih radionica	0	30
Broj objavljenih tiskanih i web izdanja	0	10
Broj provedenih savjetovanja lokalnih samouprava i seoskih zajednica (mjesnih odbora)	0	10

4.2.6 Razvoj kvalitete života u zajednici i poboljšanje kvalitete usluga u ruralnim područjima uz održivo korištenje prirodnih resursa (RC6)

Prioritetne mjere		Ciljne skupine
6.1	Razvoj infrastrukture, javnih usluga i uporabe novih tehnologija u javnih uslugama koje omogućuju povećanje kvalitete života i uvjeta za razvoj gospodarstva	LAG i njegovi dionici, nezaposleni i osobe iz marginaliziranih skupina društva, OCD-i, lokalna samouprava i seoske zajednice (ruralni informacijski centri), stanovništvo u cjelini
6.2	Razvoj višenamjenskih centara, obnova seoskih središta te kulturno-povijesne baštine i razvoj novih sadržaja za obogaćenje života seoske populacije	
6.3	Potporna razvoju ekološki prihvatljivih poslovnih ideja i oblika neprofitnog poslovanja u cilju otvaranja novih radnih mjesta i programa za uključivanje i zapošljavanje osjetljivih društvenih skupina (mladi, žene, osobe starije životne dobi....)	
6.4	Razvoj oblika suradnje i druženja stanovnika – klubovi, udruge....	
Očekivani rezultati		
<ul style="list-style-type: none"> • Uskladenost uređenja prostora sa smjericama prepoznatljivosti zasnovanih na tradicijskoim vrijednostima i očuvanju kulturno-povijesne i prirodne baštine • Poboljšanje uređenosti područja LAG-a • Poboljšana infrastruktura zavisno od izvora i mogućnosti financiranja • Poboljšana kvaliteta života starijih osoba i osoba s posebnim potrebama te stanovnika u cjelini (područje postaje sve privlačnije za doseljavanje novih stanovnika) 		
Indikatori provedbe		Početna vrijednost u odnosu na LRS 2013
		Stanje 2014
Broj pripremljenih projekata uređenja i projekata očuvanja, revitalizacije i održivog korištenja vrijedne prirodne, kulturno-povijesne i prirodne baštine		0
Broj istraživanja i evidencije etnografske materijalne i nematerijalne baštine		2

Broj implementiranih IT projekata javnih usluga	0	2
Broj projektiranih infrastrukturnih projekata	0	4
Broj završenih infrastrukturnih projekata	0	2
Broj objekata koji su započeli s revitalizacijom ili uređenjem	0	3
Broj novih tematskih puteva	0	6
Broj događanja/aktivnosti povezanih s revitalizacijom etnografske i kulturno-povijesne baštine	0	3
Broj zbirki i muzeja	0	1
Broj aktivnosti za potrebe društva u cjelini u lokalnim zajednicama	0	10
Broj pripremljenih programa i projekata za poboljšanje kvalitete života starijih osoba i osoba s posebnim potrebama	0	2

4.2.7 Horizontalni strateški ciljevi LAG-a

Iako neobavezan dio strategije, važno je napomenuti kako, izuzev dugoročnih programskih ciljeva, LAG ima i važne, horizontalne dugoročne ciljeve, koji se moraju promicati kroz provedbu svih programa i projekata implementacije LRS-a, posebno u projektima financiranim iz sredstava IPARD-a te drugih izvora Europske unije, budući su oni i horizontalni strateški ciljevi ukupne dugoročne razvojne politike Europske unije, to su: **razvoj informacijskog društva, promocija jednakih mogućnosti i ljudskih prava, održivi razvoj te partnerstvo i učinkovita sudionička (izravna) demokracija.**

4.2.8 Usklađenost razvojnih ciljeva i prioriteta s prioritetima ruralnog razvoja

Prioriteti ruralnog razvoja		IPARD 2007-2013		
		P1	P2/ LEDAER	P3
Razvojni ciljevi i prioriteti LRS				
1.	Razvoj identiteta LAG-a, kulture suradnje i međusektorsko povezivanje			
1.1	Uspostaviti kvalitetno, otvoreno i učinkovito partnerstvo za provedbu LRS			
1.2	Razviti međusektorsko djelovanje na području i izvan njega (međuregionalo i na razini zemalja EU)			
1.3	Uspostaviti i osposobiti ured LAG			
1.4	Animirati i podupirati inovativne aktivnosti na području LAG			
1.5	Promocija LRS i LAG			

1.6	Razviti identitet LAG			
2.	Razvoj mreže zaštićene kulturno-povijesne i prirodne baštine i područja u mreži NATURA 2000			
2.1	Razviti i ojačati područja zaštićene kulturno-povijesne i prirodne baštine te ih povezati u jedinstvenu ponudu (s uključivanjem područja u mreži NATURA 2000)			
2.2	Poboljšati mogućnost prihodovanja stanovnika s razvojem i integracijom održivih oblika (okolišno prihvatljivih) oblika poljoprivrede, gospodarstva, turizma i povećati korištenje obnovljivih izvora energije			
2.3	Promicati svijest i znanje o važnosti zaštite prirode s podizanjem razine upravljanja zaštićenim područjima			
3.	Razvoj konkurentne i tržišno orjentirane poljoprivrede i poduzetničkog sektora			
3.1	Razviti i ojačati konkurentnost ruralnih proizvoda LAG-a			
3.2	Promicati i razvijati korištenje obnovljivih izvora energije (solarna, vjetar i dr.)			
3.3	Poboljšati i razvijati umreženi marketing proizvoda LAG-a, s podizanjem promicanja kvalitete proizvoda i razvojem brandova			
3.4	Razvijati i jačati male poduzetničke inicijative (komplementarne djelatnosti i mikro poduzeća/obrtne) razvojem novih poslovnih ideja i usluga s uvođenjem novih tehnologija i uporabom tradicionalnih materijala, te razvojem poduzetničke infrastrukture			
3.5	Poticanje inovacija, specifičnog znanja, standarda i svijesti o utjecaju klimatskih promjena			
3.6	Jačati veze između znanosti i gospodarstva			
4.	Razvoj sveobuhvatnih i prepoznatljivih turističkih proizvoda koji uključuju postojeće kapacitete i sadržaje s razvojem novih i uključivanjem resursa			
4.1	Razvoj i jačanje mikro proizvoda i usluga, međusobno povezivanje u razvoju turističkih proizvoda, posebno onih koji sadrže elemente održivog korištenja kulturno-povijesnog nasljeđa i prirode, s razvojem zdravstvenog turizma			
4.2	Razvoj i povezivanje ponude temeljene na gastro ponudi, selektivnim oblicima turizma i aktivnog turizma – upravljanje destinacijom			
4.3	Poticanje poduzetništva i pružanje potpore u stvaranju ruralno-turističke ponude i male turističke			

	infrastrukture te novih turističkih usluga			
4.4	Povećanje broja i kvalitete usluga te razvoj novih proizvoda			
4.5	Poticanje umrežavanja i zajedničkog marketinga proizvoda i usluga			
5.	Pružiti pravovremene informacije i nova znanja i vještine koje omogućuju bržu prilagodbu stanovnicima LAG-a			
5.1	Unaprijeđenje i razvoj novog, modernog obrazovanja i osposobljavanja s naglaskom na poljoprivredu i obiteljska poduzeća i obrte u seoskim zajednicama			
5.2	Promicanje cjeloživotnog obrazovanja, transfera znanja unutar i izvan zajednice, te novih znanstvenih spoznaja u gospodarstvu i poljoprivredi s razvojem okolišno prihvatljivih radnih procesa i primjene novih tehnologija			
5.3	Pružanje potpore razvoju poduzetničke kulture, povezivanju te uključivanju osjetljivih skupina društva			
6.	Razvoj kvalitete života u zajednici i poboljšanje kvalitete usluga u ruralnim područjima uz održivo korištenje prirodnih resursa			
6.1	Razvoj infrastrukture, javnih usluga i uporabe novih tehnologija u javnih uslugama koje omogućuju povećanje kvalitete života i uvjeta za razvoj gospodarstva			
6.2	Razvoj višenamjenskih centara, obnova seoskih središta te kulturno-povijesne baštine i razvoj novih sadržaja za obogaćenje života seoske populacije			
6.3	Potporna razvoju ekološki prihvatljivih poslovnih ideja i oblika neprofitnog poslovanja u cilju otvaranja novih radnih mjesta i programa za uključivanje i zapošljavanje osjetljivih društvenih skupina (mladi, žene, osobe starije životne dobi....)			
6.4	Razvoj oblika suradnje i druženja stanovnika – klubovi, udruge....			

5 Strategija izrade i provedbe

5.1 Značajke partnerstva i izrada Lokalne razvojne strategije

U nastavku ćemo predstaviti osnovne značajke formiranja LAG-a i izrade Lokalne razvojne strategije, provedenih putem radionica i sastanaka, kroz koje je sazrijevala ideja suradnje, formiranja i rada LAG-a. Priprema i izrada same prve Lokalne razvojne strategije provedena je u suradnji sa Splitsko-dalmatinskom županijom i COAST programom UNDP-a Hrvatska, tijekom 2012-te, dok je dodatno revidirana u siječnju/veljači 2013-te.

Radionice za izradu LRS-a nisu bile usmjerene samo na izradu strateškog dokumenta, već prvenstveno prema jačanju suradnje svih razvojnih sektora, javnog-civilnog i privatnog, te prihvaćanju svih dobrih razvojnih ideja bez obzira od kuda su pristigle. Tijekom izrade LRS provela se i analiza partnerskih odnosa, pripremile smjernice za reformiranje LAG-a od njegova osnivanja, te širenje ideje LEADER-a i na druga, susjedna područja (LAG Hvar, danas LAG Škoji, jedan je od osnivača LEADER mreže Hrvatske). Na radionicama izrade LRS-a, uz članove Upravnog odbora LAG-a, sudjelovali su i članovi Skupštine, ali i predstavnici šireg kruga razvojnih dionika koji još nisu članovi LAG-a, kao i dionici s otoka Visa, odnosno gradova Komiža i Vis, koji su se LAG-u pridružile tijekom postupka izrade LRS. Isto tako, savjetovalo se s brojnim drugim stručnjacima te predstavnicima različitih organizacija, poduzeća i obrta kako bi se što kvalitetnije analiziralo stanje i potrebe područja i svih njegovih stanovnika. Cijeli postupak izrade vodio je Upravni odbor LAG-a u suradnji sa stručnjacima angažiranim od strane COAST programa UNDP-a.

5.1.1 Aktivnosti formiranja i struktura partnerstva LAG-a

Gradovi Hvar i Stari Grad, te općine Sućuraj i Jelsa predstavljaju zaokruženu geografsku cjelinu otoka Hvara. Od njih je i potekla inicijativa za osnivanje LAG-a, još 2011 godine, kada su uz pomoć kolega iz LAG-a Vallis Colapis, Splitsko-dalmatinske županije i UNDP-a formirali, 15. ožujka, Lokalnu akcijsku grupu „Hvar“. Nakon prvih edukacija i informiranja širokog kruga dionika, članovi LAG-a pristupili su izradi Lokalne strategije razvoja LAG-a. Tijekom izrade, područje LAG-a proširilo se na područje gradova Komiža i Vis, odnosno prostor otoka Visa, koji mu pristupaju 2013-te godine, pri čemu Lokalna akcijska grupa mijenja i ime u LAG „Škoji“. Danas LAG „Škoji“ obuhvaća 6 jedinica lokalne samouprave gradove Hvar, Komiža, Stari Grad i Vis, te općine Jelsa i Sućuraj, odnosno prostore kopna i teritorijalnog mora otoka Hvara i Visa, te čini potpuno otočni LAG.

2011.-2012.

Aktivnosti LAG-a

17.01.2011.	Na prvom, inicijalnom, sastanku, predstavnici lokalnih dionika područja otoka Hvara upoznali su se sa Europskim programom razvoja ruralnih područja – LEADER programom, te izrazili zajedničku želju za osnivanjem LAG-a.
09.02.2011.	Na drugom sastanku inicijativnog odbora za osnivanje LAG-a dionici su se bolje upoznali s najnovijim saznanjima o provedbi LEADER programa u Republici Hrvatskoj, primjerima rada drugih LAG-ova (gosti-predavači: voditelj i predsjednik LAG-a Vallis Colapis), te primjerima projekata LAG-ova kao i njegove provedbe putem IPARD programa 2007-2013.
01.03.2011.	Na trećem sastanku inicijativnog odbora - detaljnije informiranje

- prisutnih o načelima provedbe LEADER programa te strukture Lokalne akcijske grupe.
- 15.03.2011. Osnivačka skupština LAG-a Hvar koji tada obuhvaća područje gradova Hvar i Stari Grad, te općina Jelsa i Sućuraj na kojem su pristustvovali relevantni dionici iz sva 3 razvojna sektora. Skupština ima 36 članova od kojih je 9 predstavnika javnog sektora (uključivo 4 JLS), 20 predstavnika privatnog sektora te 7 predstavnika civilnog sektora (od kojih je ___ žena i 2 predstavnika mladih).
- 15.05.2011. Registriran LAG Hvar
- 12.03.2012. Grad Komiza donosi odluku o pridruživanju LAG-u Hvar
- 16.03.2012. Grad Vis donosi odluku o pridruživanju LAG-u Hvar.
- ___03.2013. Na 2. izbornoj skupštini, u sastav LAG-a Hvar ulaze novi dionici sa svih područja. LAG se proširuje na područje otoka Visa, odnosno gradove Komiza i Vis, pri čemu u sastav članstva ulaze sektorski dionici iz sve 3 skupine. LAG „Hvar“ mijenja ime u LAG „Škoji“. Na skupštini je primljeno ___ novih članova (___ s područja grada Komize, ___ s područja grada Visa, ___)

Sjedište i ured LAG-a „Škoji“ je na adresi Nova Riva 4, Stari Grad. Osnivačku skupštinu koja je održana 15. ožujka 2011. činilo je 9 predstavnika javnog sektora (od kojih 4 predstavnika JLS), 7 predstavnika civilnog i 20 predstavnika privatnog sektora. LAG je imao ukupno 36 osnivača. Udruga LAG „Hvar“, registrirana je pri Uredu državne uprave u Splitsko-dalmatinskoj županiji, 15. svibnja 2011.

Gradovi Komiza i Vis donijeli su odluke o pristupanju LAG-u u ožujku 2012.godine, te je Upravni odbor podržao njihovo pristupanje i uključio predstavnike ovih općina i dionika s njihovog područja u radnu skupinu za izradu LRS. Na skupštini održanoj ___ formalno su prihvaćene nove JLS i dionici s njihova područja. Sukladno proširenju na područje otoka Visa, LAG je promijenio ime u LAG „Škoji“. Aktualnu skupštinu LAG-a „Škoji“ danas čini ___ članova s područja 8 JLS – gradova Hvar, Komiza, Stari Grad i Vis, te općina Jelsa i Sućuraj. Od ___ članova skupštine, njih ___ je iz javnog sektora (___%), od čega ___ predstavnika JLS, ___ civilnog sektora, te ___ predstavnika privatnog sektora (___% civilno-privatni sektor). Također, u skupštini se nalazi ___ žena (___%) te ___ mladih (___%) te ___ predstavnika osjetljivih skupina društva (predstavnicu: *navedite organizacije* _____).

Izvršna tijela LAG-a, sukladno Statutu, čine Predsjednik, Dopredsjednik (?), Nadzorni odbor te Upravni odbor koji čini ___ članova. Članovi upravljačkog tijela su: ___ članova UO te predsjednik i dopredsjednik (?). Od ___ članova upravljačkog tijela, ___ je iz javnog sektora (___%) te ___ iz civilno-privatnog sektora (___%). Članovi upravljačkog tijela, u svom sastavu, imaju ___ predstavnika JLS (___%) i ___ žena (___%).

5.1.2 Priprema LRS primjenom načela “odozdo prema gore”

Aktivnosti koje su se odvijale pri izradi LRS-a LAG-a provele su se tijekom 2012-te, uz reviziju 2013-te, a zasnivale su se na usvajanju i primjeni sedam osnovnih LEADER načela:

- primjena načela "odozdo prema gore" i sudjelovanje različitih interesnih skupina, uključujući socio-ekonomske ugrožene skupine, žene i mlade u izradi strategije
- plan provedbe i slijed aktivnosti u ostvarenju ciljeva

- postojeće (tradicionalne) i nove (inovativne) aktivnosti
- utjecaj provedbe strategije na okoliš
- mogućnost primjene strategije u drugim područjima
- održivost strategije bez sredstava javne pomoći
- plan potrebnih sredstava i raspoloživi izvori financiranja za provedbu strategije
- praćenje provedbe strategije i mjerenje učinaka provedbe strategije, kriteriji i indikatori za ocjenu uspješnosti i učinkovitosti projekata

Za provedbu postupka izrade formirana je otvorena radna grupa iz redova predstavnika javnog, civilnog i privatnog sektora koju su činili članovi Upravnog odbora, članovi Skupštine LAG-a ali i relevantni razvojni dionici cijelog LAG područja, koji nisu članovi LAG-a (informiranje i pozivi putem medija web stranica JLS). U izradi LRS sudjelovali su i zainteresirani dionici otoka Visa, bez obzira što još nisu formalno primljeni u članstvo LAG-a. UO je donio odluku kako je važno da se odmah uključe u izradu strateškog razvojnog dokumenta koji će obuhvatiti i njihovo područje (budući je već započeo proces donošenja odluka o pridruživanju od strane JLS otoka Visa). Posebna pažnja posvetila se odnosu zastupljenosti razvojnih sektora, te je većinom prevladavao civilni i privatni sektor, s naglaskom na žene, mlade te predstavnike organizacija koje se bave socio-ekonomski ugroženim skupinama. Članovi radne grupe su, pod vodstvom stručnih savjetnika UNDP-a, proveli postupak izrade koji se zasnivao na prethodnim pripremama svih potrebnih materijala za raspravu koji su se članovima radne grupe dostavljali elektroničkim putem prije sastanka, uključivanjem i raspravom sa širim krugom razvojnih dionika oko važnih dijelova strategije te zajedničkih sastanaka na kojima su se odluke i zaključci donosili dogovorom. Posebna dodana vrijednost ove strategije općem strateškom planiranju na području LAG-a je sam postupak procesa izrade i dubinske rasprave i savjetovanja sa svim relevantnim razvojnim dionicima LAG-a u transparentnom procesu donošenja odluka i uključivanjem javnosti. Pripremi izrade Strategije prethodila je i izrada i elektronička dostava jedinstvenih upitnika za prikupljanje aktualnih podataka o stanju u prostoru kako bi se dionici izrade LRS upoznali i s načinom i izvorima podataka potrebnih za njezinu provedbu u kasnijem razdoblju, ali i izrada i elektronička dostava jedinstvenog obrasca kreiranog posebno za LAG, za prikupljanje projektnih ideja širokog kruga razvojnih dionika iz svih sektora. Obrazac je bio namijenjen izradi ukupne Baze projektnih ideja, koja je, uz osnovnu i SWOT analizu, bila jedna od polazišnih točaka za kreiranje strateških programskih ciljeva i prioriternih mjera LAG-a, odnosno, operativnog plana provedbe LRS. Važno je napomenuti kako je Baza projektnih ideja stalno otvorena za prikupljanje novih projektnih ideja i mora se revidirati najmanje jednom u 6 mjeseci svake godine trajanja LRS. Cijeli postupak kao i otvorenost LAG-a pokazao je veliku demokratičnost i želju za zajedništvom što većeg kruga različitih razvojnih dionika. U izradu LRS aktivno je bilo uključeno _____ žena, _____ mladih do 29 godina, te _____ predstavnika osjetljivih skupina društva.

2012.-2013.

Aktivnosti izrade LRS

08.prosinca 2011. Odluka Upravnog odbora za izradu LRS uz pomoć stručnjaka i sufinanciranje UNDP-a programa COAST i Splitsko-dalmatinske županije. Pokrenut postupak za izradu LRS i formirana radna skupina koju čine predstavnici svih sektora, članovi LAG-a, ali i stručni suradnici. Članovi UO upoznati su s obrascem za prikupljanje podataka o području koji će sami ispunjavati i dostaviti stručnom timu

	za izradu LRS u svrhu izrade osnovne analize stanja odnosno značajki područja. Pri tome su dodatno educirani o važnosti metodologije prikupljanja podataka za potrebe izrade strateških razvojnih dokumenata i projekata ruralnog razvoja.
23.03.2012.	Predstavljen je stručni tim za izradu LRS angažiran od strane UNDP-a programa COAST i LAG-a. Dionici su upoznati s detaljima LEDAER programa kao i obveznog sadržaja LRS te metodologije njezine izrade.
24.03.2012.	Predstavljena i konsenzusom dionika usvojena analiza stanja odnosno značajke područja LAG-a.
02.05.2012.	Izrađen nacrt sektorske SWOT analize LAG-a.
03.05.2012.	Konsenzusom definirana SWOT analiza i izrađen nacrt Vizije, razvojnih ciljeva i prioriternih mjera LAG-a.
29.06.2012.	Konsenzusom definirana Vizija i razvojni ciljevi te korigirane prioritne mjere. Analiza baze projektnih ideja koja je i podloga za izradu prioriternih mjera.
30.06.2012.	Konsenzusom prihvaćene prioritne mjere i izrađen prijedlog provedbenog plana LRS s indikatorima. LRS dostavljena širokom krugu dionika na raspravu.
20.11.2012.	Definiran zadnji nacrt LRS koji je prihvatio UO te donio odluku o korekcijama sukladno zadnjim smjernicama nadležnog ministarstva, kao i o unosu novog prijedloga imena LAG-a.
___.02.2013.	Skupština LAG-a jednoglasno prihvatila Lokalnu razvojnu strategiju za razdoblje 2012.-2014.

5.2 Operativni plan provedbe i slijed aktivnosti u ostvarenju ciljeva, tradicionalne i inovativne aktivnosti

Ciljevi LRS	Prioritetne mjere	2013		2014		Postojeće (tradicionalne) aktivnosti	Nove (inovativne) aktivnosti
		I-VI	VII-XII	I-VI	VII-XII		
RC 1	1.1						
	1.2						
	1.3						
	1.4						
	1.5						
	1.6						
RC 2	2.1						
	2.2						
	2.3						
RC 3	3.1						
	3.2						
	3.3						
	3.4						
	3.5						
	3.6						
RC 4	4.1						

	4.2						
	4.3						
	4.4						
	4.5						
RC 5	5.1						
	5.2						
	5.3						
RC 6	6.1						
	6.2						
	6.3						
	6.4						

LRS je, samom metodologijom svoje izrade, i provedbom LEADER pristupa, donijela porast svijesti lokalnih dionika o potrebi međusobne sektorske suradnje ali i suradnje na regionalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini, u cilju cjelovitog i ubrzanog razvoja područja LAG-a. LRS je, aktiviranjem različitih sektorskih dionika postigla njihovo sinergijsko djelovanje u postizanju zajedničkih ciljeva provedbom prioritarnih aktivnosti.

Tijekom cijele izrade LRS, kao i u planiranju njezine provedbe, radna grupa integrirala je tradicijsko nasljeđe i znanja s inovativnim idejama stručnjaka i mladih s područja LAG-a, ali i onih koji nisu s područja LAG-a no s njime dugoročno surađuju. Iz strukture LRS-a vidljiva je velika valorizacija i potreba za revitalizacijom kulturno-povijesne i tradicijske baštine uz očuvanje prirodnih resursa, putem uporabe novih znanja, vještina i tehnologija te usvajanjem temeljnih načela održivog razvoja. Iz priložene tablice odnosa postojećih (tradicionalnih) i novih (inovativnih) mjera (aktivnosti) koje se još nisu provodile na području LAG-a, vidljiva je iznimno velika inovativnost LRS, od 27 predviđenih prioritarnih mjera, odnosno aktivnosti, 13 je potpuna inovacija koju na područje LAG-a donosi Strategija za 2012-2014.

5.3 Utjecaj provedbe Strategije na okoliš

Održivo upravljanje prirodnim resursima i zaštita okoliša s naglaskom na racionalno gospodarenje prostorom definirano je i ugrađeno u strateške ciljeve, kako u razvoj gospodarstva tako i u razvoj komunalne infrastrukture. Očuvanje, zaštita i održiva uporaba prirodne i kulturne baštine naznačeni su kao najviše rangirani prioritarni što pokazuje uvažavanje visoko vrijedne prirodne baštine kao značajne resursne osnove, što je i detaljno prikazano u osnovnoj analizi. SWOT analiza značajno naglašava važnost očuvanja okoliša, kao i održivi razvoj, ali i velik potencijal LAG-a za razvoj obnovljivih izvora energije, posebno solarne energije budući je poznato da je upravo područje ovog LAG-a prostor s najviše sunčanih dana. Ona, također, naglašava kako je očuvan okoliš i bogati prirodni resursi jedna od važnijih prednosti, dok se devastacija prirodnih resursa smatra potencijalnom prijetnjom. Mogućnosti korištenja okoliša kao sredstva za privlačenje stranih izravnih ulaganja ili, pak, jačanje i/ili razvoj opsega sektora zaštite okoliša mogle bi se dodatno razraditi kao čimbenik povećanja konkurentnosti LAG-a. Lokalna razvojna strategija dala je velik naglasak na očuvanje visoko vrijedne prirodne baštine i okoliša te dala posebnu stratešku potporu razvoju i uporabi obnovljivih izvora energije i razvoju komunalne infrastrukture, dok je održiv razvoj postavila kao nadređen horizontalni cilj kojem moraju

težiti, i u sebi imati ugrađen, svi implementacijski razvojni projekti LAG-a. U konačnici, važno je napomenuti kako sve gospodarske aktivnosti sukladno Zakonu o zaštiti okoliša dužne su pribaviti studiju utjecaja na okoliš od ovlaštenih konzultantskih tvrtki. Predložene aktivnosti neće imati negativog utjecaja na okoliš, već značajno doprinose senzibilizaciji opće populacije i očuvanju zaštite okoliša kao apsolutnog prioriteta dugoročnog održivog razvoja LAG-a.

5.4 Izvori financiranja i održivost LRS bez sredstava javne pomoći¹⁶

LRS je zajednički dokument područja LAG-a koji je nastao kao rezultat suradnje multisektorskih dionika iz svih jedinica lokalne samouprave dugoročnim procesom planiranja i pripreme a sredstva koja će se koristiti za postizanje strateških ciljeva u potpunosti odražavaju lokalne potrebe cijelog područja. Revidirana LRS je nastala u procesu kontinuiranih međusobnih konzultacija i rasprave, pri čemu su svi ključni segmenti usvojeni konsenzusom, prvo na razini radne grupe, a nadalje u konzultacijama s dionicima LAG-a. Takav partnerski participacijski proces povećava mogućnosti za postizanje ciljeva i mobilizira odgovarajuće resurse dostupne na području LAG-a, te osigurava održivost aktivnosti u odnosu na lokalne razvojne politike u programskom razdoblju 2012-2014. te stvara dobre temelje za kreiranje novih strateških ciljeva, prioriteta i aktivnosti za naredno programsko razdoblje 2014-2020.

LRS, kao partnerski strateški dokument, omogućila je, od strane sva tri ključna sektora razvojnih dionika - javnog, civilnog i gospodarskog, zajedničku identifikaciju razvojnih prioriteta, ciljeva i načina postizanja ciljeva temeljenih na realnom sagledavanju stvarnih problema, razvojnih potencijala i mogućnosti područja. Lokalna razvojna strategija jest alat pomoću kojeg Lokalna akcijska grupa kao operativan tim, provodi njezinu implementaciju i postiže ukupan razvoj područja LAG-a, što pridonosi širem cilju, integriranom ruralnom razvoju područja, čime se, sinergijski, omogućuje trajnost i održivost strategije.

Metodologija izrade i revizije strategije doprinjela je formiranju jakih, dugoročnih veza na području LAG-a usmjeravanjem aktivnosti na različite oblike suradnje putem partnerskih odnosa, te omogućila razvoj mreže institucija, organizacija i poduzetnih pojedinaca koji su svi usmjereni ka postizanju zajedničkih strateških ciljeva. Stalno prisustvo i partnerstvo s institucijama nadležnim za razvoj područja LAG-a, omogućilo je bolje institucionalno povezivanje što će uvelike pridonijeti i njihovu senzibiliziranju boljem rješavanju problema s kojima se suočava područje LAG-a, te omogućiti jačanje partnerskih odnosa i zajedničkih projekata, također osigurava održivost implementacije lokalne razvojne strategije i rad LAG-a. LAG je već započeo aktivnosti jačanja suradnje sa drugim LAG-ovima u Hrvatskoj i na međunarodnoj razini putem članstva u LEADER mreži Hrvatske (jedan od inicijatora i osnivača), te ELARD-u.

Usmjerenost strategije jačanju ljudskih resursa, te jačanju umrežavanja lokalnih proizvođača i pružitelja usluga, odnosno, poduzetničkog sektora, imati će dugoročan utjecaj na održivost strategije i njezinu trajnost, posebno provedbom aktivnosti u duhu načela održivosti i integriranog ruralnog razvoja, odnosno, provedbom prema načelima LEADER programa. Implementacija aktivnosti LRS, pridonijeti će i održivosti JLS, te im omogućiti povećanje financijskih sredstava kojima će raspolagati, te poboljšati upravljanje javnim proračunskim sredstvima na učinkovitiji način, budući su jedinice lokalne samouprave nositelji ukupnog razvoja svojih lokalnih zajednica i osnivači LAG-a. Također, jačanje ljudskih resursa u

¹⁶ Javna pomoć u smislu IPARD programa, Mjera 202.

civilnom sektoru, pomoći će njihovu jačanju i razvoju, posebno u dijelu stjecanja znanja i vještina u samofinanciranju svojih aktivnosti, odnosno, traženju i povlačenju sredstava iz drugih izvora, izvan svojih lokalnih sredina za provedbu razvojnih projekata koji su važni za opću društvenu zajednicu područja LAG-a i održivost provedbe lokalne razvojne strategije. Konačno, jačanje ljudskih resursa u gospodarskom sektoru, omogućiti će razvoj gospodarstva cjelokupnog područja te razvoj kvalitetnijih i novih poduzetničkih aktivnosti te time, omogućiti i održivost implementacije strategije i postizanja strateških ciljeva.

LAG će uspostaviti ured s voditeljem i stručnim osobama. Osposobljavanje ureda i članova LAG-a također će pridonijeti održivosti strategije, budući će se, edukacijom osoblja i pripremom projekata na različite natječaje osigurati dodatna sredstva za implementaciju aktivnosti identificiranih strategijom. Tendencija jačeg uključivanja i aktiviranje gospodarskog sektora putem potpore LAG-a, te njegovo umrežavanje, osigurati će dodatna sredstva za implementaciju strategije i njezinu održivost. Važno je napomenuti kako članovi i osoblje LAG-a već imaju dugogodišnje iskustvo u provedbi IPA projekata, kao i projekata financiranih sredstvima UNDP-a, USAID-a, Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva i dr.

No ključan element održivosti LRS i njezinih aktivnosti su stanovnici područja LAG-a. Operativni rad LAG-a mora biti usmjeren na maksimalno uključivanje što šire populacije i poticanje aktivnog uključivanja u implementacijske aktivnosti. To će dodatno ojačati socijalni kapital područja LAG-a te osigurati održivost razvojnih politika, kako lokalnih zajednica, tako i ukupnog prostora LAG-a. Provedbom stalnog monitoringa aktivnosti i evaluacije implementacije strategije, te poboljšanja temeljenim na stvarnim procjenama provedbe, osigurati će se dugovorna održivost lokalne razvojne strategije.

Sredstva potrebna za provedbu aktivnosti LRS prikupljaju se članarinom predstavnika svih sektora i članova LAG-a, ali i putem marketinških aktivnosti, kreiranjem svojih usluga, kao i apliciranjem projekata na nacionalne, regionalne i međunarodne izvore financiranja. LAG će poticati objedinjavanje javnih poticajnih sredstava i programa lokalnih izvora, regionalnih, nacionalnih i međunarodnih, usmjerenih prema krajnjim korisnicima, odnosno, razvojnim dionicima područja LAG-a. LAG je već relevantan razvojni dionik koji pruža potporu i logistiku potrebnu za provedbu objedinjenih poticajnih sredstava različitih izvora i nositelja.

Tijekom izrade LRS, LAG je već proveo ispitivanje potreba svojih dionika, prikupljanjem projektnih ideja koje su analizirane i bile baza za izradu smjernica LRS. Za prikupljanje projektnih ideja formiran je poseban obrazac koji je bio objavljen nekoliko mjeseci na web stranicama JLS, članova LAG-a. Prikupljeno je više od 80 projektnih ideja svih sektorskih dionika. Ove projektne ideje predstavljaju i temelj za uspostavu Baze projektnih ideja potrebe za praćenje realizacije LRS. Analizom dostavljenih projektnih ideja nastao je i **finacijski okvir za provedbu LRS 2012.-2014.**

	Razvojni cilj LRS	Broj prikupljenih projektnih ideja	Procijenjeni iznosi/Eur	Mogući izvori financiranja
1.	Razvoj identiteta LAG-a, kulture suradnje i međusektorsko povezivanje	15	0,65	IPA I, IV, transgranični, dr. međunarodni, nacionalni izvori i lokalni izvori
2.	Razvoj mreže zaštićene kulturno-	7	1,2	IPA I, III, IV, dr.

	povijesne i prirodne baštine i područja u mreži NATURA 2000			međunarodni, nacionalni izvori
3.	Razvoj konkurentne i tržišno orijentirane poljoprivrede i poduzetničkog sektora	47	5,8	IPA III, IV, dr. međunarodni, nacionalni izvori
4.	Razvoj sveobuhvatnih i prepoznatljivih turističkih proizvoda koji uključuju postojeće kapacitete i sadržaje s razvojem novih i uključivanjem resursa	13	12,6	IPA III, IV, dr. međunarodni, nacionalni izvori
5.	Pružiti pravovremene informacije i nova znanja i vještine koje omogućuju bržu prilagodbu stanovnicima LAG-a	11	0,7	IPA IV, dr. međunarodni, nacionalni izvori
6.	Razvoj kvalitete života u zajednici i poboljšanje kvalitete usluga u ruralnim područjima uz održivo korištenje prirodnih resursa	9	4,3	IPA I, II, transgranični programi, međunarodni, nacionalni i lokalni izvori
LRS 2012.-2014.			126,05 mil. Eur	

Važan element osiguranja održivosti LRS je i procjena (samoprocijena) učinaka LRS. Ovaj instrument praćenja i mjerenja rezultata LRS, omogućuje procjenu projekata, ispravnost ili nedostatak u radu i provedbi. Dobiveni rezultati osnova su za poboljšanje i nadogradnju aktivnosti vezanih uz provedbu LRS i LAG-a kao organizacije, a provoditi će se na godišnjoj razini, prije pripreme godišnjeg izvješća o radu LAG-a i provedbi LRS. Program rada temeljit će se na programu rada i provedbe projekata udruge LAG, odnosno svih partnera okupljenih pri izradi LRS za razdoblje 2012-2014, kao i svih zainteresiranih razvojnih dionika koji će imati mogućnost izrade projekata te iznalaženja sredstava njihova financiranja. LAG će 2 puta godišnje objavljivati natječaj za prikupljanje projektnih ideja. Istovremeno, svi zainteresirani imat će mogućnost dostave projektnih ideja, putem info točke u uredu LAG-a, ili interaktivne web stranice LAG-a.

U konačnici, LAG je svjestan da nije moguće u kratko vrijeme provedbe ove strategije realizirati većinu prikupljenih projektnih ideja, ali oni predstavljaju odličnu bazu za daljnji rad i pripremu za realizaciju u razdoblju 2014.-2020.

5.5 Procjena broja projekata i potrebnih sredstava 2013-2014 IPARD programa (osi 1 i 3)

Tablica 5.1 Indikativan broj projekata/potrebna sredstva javne potpore (IPARD Prioriteti/osi 1 i 3) predviđenih za realizaciju LRS 2012-2014. prikupljen putem javnih poziva JLS i LAG-a za izradu Baze projektnih ideja.

Mjera	Indikativan broj projekata/ LRS 2013.-2014.		Plan potrebnih sredstava (javna potpora) za realizaciju projekata za razdoblje 2013.- 2014./kn	
	2013.	2014.	2013.	2014.
101 - „Ulaganje u				

poljoprivredna gospodarstva u svrhu restrukturiranja i dostizanja standarda Zajednice“				
103 - „Ulaganja u preradu i trženje poljoprivrednih i ribljih proizvoda u svrhu restrukturiranja tih aktivnosti i dostizanja standarda Zajednice“				
301 - „Poboljšanje i razvoj ruralne infrastrukture“				
302 - „Diversifikacija i razvoj ruralnih gospodarskih aktivnosti“				
Ukupno LAG:				

5.6 Praćenje provedbe Strategije i mjerenje učinaka

Praćenje provedbe LRS LAG-a obuhvaća stalan monitoring, mjerenje učinaka provedbe strategije, kriterije ocjenjivanja te indikatore za ucjenu uspješnosti i učinkovitosti mjera, odnosno aktivnosti/projekata kojima se provode. Praćenje i evaluacija (ocjenjivanje) sastavni je dio redovnih aktivnosti LAG-a. Statut LAG-a te interni pravilnici o radu, definirali su zadaće LAG-a, koje, između ostalog, obuhvaćaju zadaće praćenja, izvješćivanja i ocjenjivanja učinkovitosti rada LAG-a odnosno, provedbe strategije koja je dala smjernice i okvir za rad LAG-a. Zadaće su rapoređene između Upravnog i Nadzornog odbora, Skupštine te operativnih tijela, odnosno, osoblja ureda LAG-a.

Za provedbu praćenja strategije i njezino ocjenjivanje, LAG, općenito, mora:

- uspostaviti aktivnu bazu podataka o stanju u prostoru i bazu projektnih ideja za realizaciju mjera Strategije, koja u sebi sadrži bazu podataka o stanju projekata,
- LAG mora uspostaviti kriterije odabira i indikatore praćenja odabranih projekata za provedbu LRS, te procedure davanja Pisma potpore LAG-a,
- pripremu i analizu raznih vrsta izvješća (kvalitativnih i kvantitativnih, odnosno, narativnih i financijskih), te
- mora provesti sustav edukacije za provedbu samoanalize i vanjske evaluacije (*ex ante* evaluacija).

Za praćenje i procjenu provedbe LRS prvenstveno je zadužen stručni voditelj, te Upravni odbor (predsjednik i zamjenik predsjednika članovi su UO). Strategiju provode članovi udruge, ured i partneri LAG-a. UO ima zadaću razvoja i provedbe kriterija i kontrolu procedura za odabir aktivnosti/projekata koje će se sufinancirati u okviru provedbe LRS te davanja Pisma potpore projektima koji se kandidiraju na mjere IPARD programa. Voditelj LAG-a odgovoran je za provedbu zadaća i odluka Upravnog odbora i provedbu odluka članova Skupštine, kao i učinkovitu provedbu Strategije. Profesionalni stručni voditelj udruge odgovoran je za prikupljanje, pregled dokumentacije, nadopunu dokumentacije, provedbu procedura izdavanja Pisma preporuke, provedbu LRS i financiranje projekata.

Sustav praćenja aktivnosti, odnosno provedbe LRS uključuje:

- Mjesečne sastanke voditelja i predsjednika LAG-a (aktualnosti, bilješke)

- Kvartalne sastanke UO, osim u slučaju izdavanja Pisma potpore, te po potrebi i NO, koji obuhvaćaju narativna i financijska izvješća provedbe LRS i planiranje aktivnosti i financiranja za naredno kvartalno razdoblje
- Godišnja narativna i financijska izvješća koja voditelj LAG-a, UO i NO podnose Skupštini LAG-a – s godišnjim planom za slijedeću programsku godinu
- Komunikacija s javnosti

Sve aktivnosti tijekom provedbe LRS prate narativna i financijska izvješća s potpisnim listama ciljanih korisnika i medijskom arhivom (foto/video).

5.6.1 Procedura i kriteriji odabira projektnih ideja te davanje Pisma preporuke

Za uspješnu provedbu LRS neophodno je uspostaviti aktivnu Bazu projektnih ideja. **Baza projektnih ideja** ima za cilj učinkovito planiranje i detaljno praćenje provedbe LRS LAG-a. Baza projektnih ideja predstavlja **službeni registar projektnih ideja s područja LAG-a**. U Bazu se unose podaci o razvojnim projektima kojih su korisnici i/ili nositelji i/ili predlagatelji javno-pravne, privatne i civilne organizacije, posebno onih za koje LAG daje Pismo preporuke. Baza je, na jednom mjestu, objedinjeni pregled projektnih ideja i/ili pripremljenih prijedloga projekata s područja LAG-a koja omogućuje uvid u implementaciju Lokalne razvojne strategije LAG-a za programsko razdoblje 2012.-2014., te predstavlja temelj za naredno programsko razdoblje 2014.-2020.

Kako bi se formirala baza projektnih ideja, LAG je kreirao jedinstven obrazac putem kojeg se prikupljaju osnovni podaci o projektima razvojnih dionika područja LAG-a, te stalno provodi informativnu kampanju o potrebi prikupljanja projektnih ideja u jednom centru (sada preko JLS LAG-a, a nakon odobrenja - ured LAG-a) i stvaranja Baze projektnih ideja. Kampanja se provodila i tijekom izrade LRS te će se i dalje provoditi putem javnih glasila, elektroničkim medijima ili direktnim kontaktom članova LAG-a s razvojnim dionicima, kao i putem web stranica LAG-a. Projektne ideje moraju biti usklađene s Lokalnom razvojnom strategijom, što je, istovremeno, odličan put ka provedbi komunikacije strategije, odnosno, upoznavanja lokalnih razvojnih dionika sa sadržajem strategije i strateških razvojnih ciljeva LAG-a. Javni poziv za prikupljanje projektnih ideja stalno je otvoren ali će se aktivno komunicirati prema javnosti na kvartalnoj bazi, odnosno 4 puta godišnje. Istim tempom će se i revidirati Baza projektnih ideja. Obrazac za prikupljanje projektnih ideja će biti stalno javno dostupan na web stranici LAG-a. Putem interaktivne web stranice, biti će otvorena mogućnost elektroničkog predlaganja projektnih ideja. **Javni poziv za prikupljanje projektnih ideja kojima je potrebno Pismo potpore LAG-a (projekti koji se prijavljuju na IPARD program) biti će stalno otvoren.**

Nakon prikupljanja projektnih ideja, posebno onih za koje se traži Pismo potpore, provodi se njihova detaljna analiza usklađenosti s programskim strateškim ciljevima i prioritetima, te dubinska ocjena spremnosti projektnih ideja (ili već gotovih projektnih aplikacija) za realizaciju. Određuje im se sadržaj, iznosi, razina pripremljenosti te drugi pokazatelji kojima se ocjenjuje prioritetnost za razvoj područja LAG-a i implementaciju strategije. Prema nalazima analize, LAG operativno pruža potporu u realizaciji projektnih ideja, ili, osim u slučaju projekata za koje se traži Pismo potpore, sam započinje s njihovom realizacijom, u partnerstvu drugim razvojnim dionicima (za natječaje gdje je LAG prihvatljiv aplikant ili partner). U konačnici, važno je napomenuti kako se baza projektnih ideja stalno ažurira. Evaluaciju projektnih ideja, posebno onih za koje se traži **Pismo potpore LAG-a**, prema

unaprijed definiranim kriterijima (Tablica 5.4), provodi ured LAG-a. Evaluator ne može biti i podnositelj zamolbe za pismom potpore, kako bi se **izbjegao sukob interesa**, što mora biti razvidno iz zapisnika o evaluaciji. Detaljna procedura izdavanja Pisma potpore obuhvaća zaprimanje prijedloga projekta i zamolbu za potporom (na propisanim obrascima, dostupnim u uredu i web stranici LAG-a), dostavljenim pismenim putem. Ured LAG-a izdaje pismenu potvrdu o zaprimanju zamolbe, te pokreće evaluaciju i procjenu usklađenosti s LRS, prema gore opisanoj proceduri, izrađuje zapisnik o evaluaciji, te saziva UO. Stručni voditelj LAG-a podnosi evaluacijsko izvješće UO koji, zatim, donosi konačnu odluku o izdavanju Pisma potpore u roku od maksimalno 15 dana od zaprimanja zamolbe. Pismo potpore dostavlja se korisniku pismenim putem u 2 originalna primjerka ovjerena od strane predsjednika LAG-a, uz potvrdu zaprimanja, a najkasnije 15 dana od zaprimanja zamolbe.

Redovito praćenje provedbe LRS provodi se putem godišnjih izvješća o provedbi aktivnosti i realizacije programskih prioriteta, a prema definiranim pokazateljima učinka, odnosno, indikatorima provedbe. Prije izrade evaluacijskog izvješća, svi članovi LAG-a koji provode određene aktivnosti u okviru provedbe LRS, moraju dostaviti svoja narativna i financijska izvješća voditelju LAG-a. Evaluacija provedbe Strategije mora biti pripremljena krajem kalendarske godine, kao temelj detaljnog planiranja aktivnosti za narednu kalendarsku godinu. Evaluacijsko izvješće provedenih aktivnosti, odnosno, realizacije LRS, sadrži narativno i financijsko izvješće, s preporukama za naredno razdoblje provedbe Strategije. Finalno godišnje izvješće, evaluaciju i plan rada za slijedeću kalendarsku godinu izrađuje i prezentira Skupštini, stručni voditelj LAG-a nakon konzultacija i prihvaćanja od strane Upravnog odbora.

Vanjska (*Ex ante*) evaluacija provedbe LRS biti će provedena krajem 2014-te godine, kako bi se LRS mogla prilagoditi proračunskom razdoblju 2014.-2020.

Tablica 5.2 Kriteriji za odabir projektnih ideja iz Baze, za provedbu LRS 2012.-2014.

Kriteriji za odabir projektnih ideja				
Opći kriteriji	Kriteriji Opis kriterija	Maks. broj bodova	Ostvaren broj bodova	Objašnjenje evaluatora
Strateška integracija	Projektna ideja usklađena je sa strateškim ciljevima EU/nacionalne -IPARD, sektorski/regionalne razine-ŽRS SDŽ <ul style="list-style-type: none"> ako DA – 5 bodova ako NE – 0 <i>(ako je odgovor NE, odmah se odbacuje)</i>	5		
Usklađenost s LRS	Projektna ideja usklađena je sa strateškim programskim ciljevima i prioritetima LRS <ul style="list-style-type: none"> ako DA – 10 bodova ako NE – 0 <i>(ako je odgovor NE, odmah se odbacuje)</i>	10		
Inovativnost	Projektna ideja zasniva se na revitalizaciji i promociji tradicijske baštine, vještina i metoda <ul style="list-style-type: none"> revitalizacija/promocija tradicijske baštine, vještina i metoda - 10 bodova modernizacija tradicionalnih metoda, 	10		

	<p>usluga i proizvoda u području – 5 bodova</p> <ul style="list-style-type: none">• ako NE – 0 <p>Projektna ideja promovira i uvodi nove tehnologije, metodologije, znanja i vještine</p> <ul style="list-style-type: none">• uvođenje/promocija nove tehnologije, metoda, znanja i vještina – 10 bodova• ako NE – 0			
Financiranje	<p>Projektna ideja ima zatvorenu financijsku konstrukciju (osigurano financiranje)</p> <ul style="list-style-type: none">• ako DA – 15 bodova• ako NE – 0 <p><i>(ako je odgovor NE, odmah se odbacuje)</i></p> <p><i>Napomena: Primjena -u slučaju potpore projektnim prijedlozima za natječaje kojima je preduvjet 100% financiranja prije odobrenja povrata sredstava</i></p> <p>Projektna ideja ima osigurano minimalno 50% vlastitih sredstava (za projekte koji moraju imati osigurano min. 50% vlastitih izvora financiranja)</p> <ul style="list-style-type: none">• ako ima 75% - 10 bodova• ako ima 50-75% - 5 bodova• ako ima manje od 50% - 0 bodova	15		
Ujednačen razvoj cijelog područja	<p>Projektna ideja pridonosi ujednačenom razvoju cijelog područja LAG-a</p> <ul style="list-style-type: none">• projektna ideja pridonosi ujednačenom razvoju svih 6 JLS – 6 bodova• projektna ideja pridonosi ujednačenom razvoju 3 JLS – 4 boda• projektna ideja pridonosi ujednačenom razvoju 1 JLS – 2 boda <p>Ciljevi i očekivani rezultati projekta korisni su za sve stanovnike područja LAG-a (nova radna mjesta/diverzifikacija djelatnosti/razvoj poduzetništva/ugrožene ciljane skupine...)</p> <ul style="list-style-type: none">• ako DA – 4 boda• djelomično – 2 boda• ako NE – 0 bodova	10		
Uključenost lokalne zajednice	<p>U realizaciju projektne ideje uključeni su predstavnici više sektora (javni, privatni, civilni)</p> <ul style="list-style-type: none">• uključeni predstavnici sva 3 sektora – 3 boda• uključeni predstavnici 2 sektora – 2 boda• uključeni predstavnici 1 sektora – 1 boda	8		

	Projektna ideja kreirana je i bit će provedena primjenom načela „odozdo prema gore“ <ul style="list-style-type: none">• ako DA – 5 boda• ako NE – 0 bodova			
Održivost	Projekt je održiv i nakon iskorištenja javnih sredstava <ul style="list-style-type: none">• ako DA – 5 bodova• ako NE – 0 bodova	5		
Primjena u drugim područjima	Projektna ideja primjenjiva je i u drugim područjima, i omogućuje umrežavanje aktivnosti <ul style="list-style-type: none">• Ako DA – 3 boda• Ako NE – 0 bodova	3		
Razvoj gospodarstva	Projektna ideja predviđa održivo korištenje postojećih resursa (omogućuje poštivanje načela održivog razvoja) <ul style="list-style-type: none">• Ako DA – 7 bodova• Ako NE - 0 bodova Projektna ideja doprinosi povećanju vrijednosti lokalnih proizvoda i/ili usluga, uvodi nove proizvode i usluge <ul style="list-style-type: none">• Ako DA – 8 bodova• Ako NE – 0 bodova	15		
Upravljanje projektima	Ocjena sposobnosti i reference podnositelja/nositelja projektnog prijedloga <ul style="list-style-type: none">• 3 i više uspješno provedenih projekata vrijednosti iznad 5.000 Eur – 5 bodova• 2 i više uspješno provedenih projekata vrijednosti veće od 5.000 Eur – 4 boda• 1 uspješno proveden projekt vrijednosti veće od 5.000 Eur – 2 boda• Nema provedenih projekata vrijednosti veće od 5.000 Eur – 0 bodova	4		
Jednake mogućnosti	Ciljane skupine projektne ideje (nezaposleni, žene, mladi, osobe s posebnim potrebama, osobe treće životne dobi i dr. marginalne/ osjetljive i socijalno-ekonomski ugrožene skupine, poljoprivrednici, mikro poduzetnici i dr.) <ul style="list-style-type: none">• Projektna ideja uključuje 2 i više prioriternih ciljanih skupina LAG-a – 5 bodova• Projektna ideja uključuje 1 prioriternu ciljanu skupinu LAG-a – 3 boda• Projektna ideja ne uključuje prioriternu ciljanu skupinu LAG-a – 0	5		

	bodova			
Utjecaj na okoliš	<ul style="list-style-type: none"> Izrazito pozitivan utjecaj – 5 bodova Pozitivan utjecaj – 4 boda Neutralan – 1 bod Negativan utjecaj na okoliš, moguće onečišćenje ili ugrožavanje okoliša – <i>odmah se odbacuje</i> 	5		
Specifični kriteriji				
Projektna ideja realizira prioritetne mjere LRS	<ul style="list-style-type: none"> ako DA - 5 ako NE - 0 	5		
Projektna ideja doprinosi identitetu područja LAG-a	<ul style="list-style-type: none"> ako DA - 5 ako NE - 0 	5		
Projektna ideja doprinosi očuvanju prirodnih, kulturno-povijesnih i tradicijskih vrijednosti područja LAG-a	<ul style="list-style-type: none"> ako DA - 5 ako NE - 0 	5		
Projektna ideja doprinosi povećanju kvalitete života na području LAG-a	<ul style="list-style-type: none"> ako DA - 5 ako NE - 0 	5		
Ukupan broj bodova:		115		

5.6.2 Kriteriji i indikatori za monitoring i evaluaciju ukupne LRS

Praćenje i ocjenjivanje rada i utjecaj projekata na postizanje ciljeva LRS je jedan od preduvjeta za pravovremeno djelovanje (promjene) i uspjeh strategije u razdoblju 2012.-2014. Dopune, izmjene i nadzor nad provedbom LRS provodi UO LAG-a (sukladno izvješćima ureda, konzultacijama s članovima i lokalnim dionicima i JLS), te Skupština na godišnjoj razini. Nadzorni odbor LAG-a nadležan je za kontrolu i izmjene financijske provedbe i planiranja LRS.

Kriteriji i indikatori za monitoring i evaluaciju ukupne LRS, odnosno, njezina utjecaja na ukupan razvoj područja LAG-a, su:

- Realizacija ciljeva i prioriteta LRS te projekata iz Baze projektnih ideja i projekata za koje je izdano Pismo potpore (postizanje materijalnih ciljeva)
- Vrijeme provedbe (da li su aktivnosti provedene u predviđenim rokovima)
- Financijski plan (postizanje financijskih ciljeva, odn. financijskog plana, za planirano razdoblje)

Sadržaj, ciljeve i vrijeme provedbe LRS provodi se putem programiranja i praćenja operativnog plana, koji je sastavni dio ove LRS. Svi pokazatelji su mjerljivi u vremenskom razdoblju: stanje 2012.-stanje 2014. Provedba ukupne LRS pratiti će se i ocjenjivati sukladno indikatorima svakog cilja, te kumulativnim kriterijima provedbe i kvantitativnim pokazateljima koji su usko povezani s osima IPARD programa.

Razina	Najvažniji kriteriji provedbe LRS
Razina projekata LAG-a	<ul style="list-style-type: none"> • Međusektorska suradnja i razmjena znanja i iskustava između članova LAG-a • Aktivnosti indirektnog utjecaja na lokalni i regionalni razvoj
LAG	<ul style="list-style-type: none"> • Identitet i prepoznatljivost • Međusektorska suradnja i razmjena znanja i iskustava između članova LAG-a • Jačanje članstva • Vlastiti kapaciteti i sredstva LAG-a
LAG područje	<ul style="list-style-type: none"> • Identitet i prepoznatljivost • Lokalna i regionalna međusektorska suradnja • Indirektni učinci provedbe LRS (nove inicijative, nove integracije, inovacije...) • Sudjelovanje u ostvarivanju širih razvojnih prioriteta (npr. prioriteta regionalnog razvoja i sl.)
Nacionalna i međunarodna razina	<ul style="list-style-type: none"> • Identitet i prepoznatljivost LAG-a • Međuregionalno i prekogranično partnerstvo • Indirektni učinci provedbe LRS (nove inicijative, nove integracije, inovacije...) • Sudjelovanje u ostvarivanju širih razvojnih prioriteta (npr. prioriteta regionalnog razvoja, nacionalni prioriteta, međunarodni razvojni prioriteta i sl.)

Razina	Kvantitativni pokazatelji (indikatori)
Razina projekata LAG-a	<ul style="list-style-type: none"> • Projekti (provedba akcijskog plana), ovisno o vrsti projekata, novo zapošljavanje, uključenost ranjivih skupina, broj partnera i dr.), za svaki projekt – barem jedan indikator
Razina LAG – LRS	<ul style="list-style-type: none"> • Strateški pokazatelji odn. indikatori koji su navedeni pod realizacijom razvojnih ciljeva
Nacionalna i međunarodna razina	<ul style="list-style-type: none"> • Pokazatelji definirani na nacionalnoj razini koji se dostavljaju tijelu nadležnom za provedbu IPARD programa i dr. međunarodnih programa čije projekte provodi LAG i njegovi dionici

IPARD - Mjera 202	Nacionalni indikatori provedbe LEADER programa
Mjera 202	<ul style="list-style-type: none"> • Odobren LAG
Podmjera 1: Stjecanje vještina, animiranje stanovnika LAG	<ul style="list-style-type: none"> • Broj lokalnih projekata koji su dobili potporu

teritorija	(od čega, posebno za prioritet 1 i za prioritet 3)
Podmjera 2: Provedba lokalnih strategija razvoja	<ul style="list-style-type: none"> • Ukupan broj stvorenih radnih mjesta • Broj usavršavanja za članove LAG-a • Broj sudionika na usvršavanjima LAG-a • Broj informativnih i promotivnih aktivnosti LAG-a
Podmjera 3: Projekti suradnje	<ul style="list-style-type: none"> • Broj sudionika na informativnim i promotivnim aktivnostima • Broj studija za područje LAG-a • Broj projekata za koje je LAG izdao pisma preporuke za osi 1 i 3 s preslikama pisma preporuke za svaki pojedini projekt
IPARD program (općenito) – poboljšanje kvalitete života u ruralnim područjima	<ul style="list-style-type: none"> • Gospodarski rast – neto dodana vrijednost u standardu kupovne moći (SKM),% • Proizvodnost rasta – promjena u brutto dodanoj vrijednosti po ekvivalentu punog radnog vremena (BDV/FTE), %

6 Usklađenost LRS s nadređenim strateškim dokumentima

Strateški (razvojni) ciljevi LRS	Ciljevi SRR RH 2008-2013	Ciljevi ŽRS Splitsko-dalmatinske županije 2011-2013
1. Razvoj identiteta LAG-a, kulture suradnje i međusektorsko povezivanje	SC 3 Poboljšanje kvaliteta života u ruralnim područjima i proširenje gospodarskog programa ruralnog gospodarstva SC 4 Poboljšanje učinkovitosti institucijskog okruženja	SC 1 Konkurentno gospodarstvo SC 3 Razvoj ljudskih resursa i povećanje kvalitete SC 4 Unaprjeđenje upravljanja razvojem SC 5 Jačanje prepoznatljivosti Županije
2. Razvoj mreže zaštićene kulturno-povijesne i prirodne baštine i područja u mreži NATURA 2000	SC 2 Očuvanje, zaštita i održiva uporaba okoliša, krajolika, prirodnog i kulturnog naslijeđa	SC 2 Razvoj infrastrukture
3. Razvoj konkurentne i tržišno orijentirane poljoprivrede i poduzetničkog sektora	SC 1 Poboljšanje konkurentnosti poljoprivrednog i šumarskog sektora	SC 1 Konkurentno gospodarstvo SC 2 Razvoj infrastrukture
4. Razvoj sveobuhvatnih	SC 4 Poboljšanje	SC 1 Konkurentno

	i prepoznatljivih turističkih proizvoda koji uključuju postojeće kapacitete i sadržaje s razvojem novih i uključivanjem resursa	učinkovitosti institucijskog okruženja SC 3 Poboljšanje kvaliteta života u ruralnim područjima i proširenje gospodarskog programa ruralnog gospodarstva	gospodarstvo SC 2 Razvoj infrastrukture
5.	Pružiti pravovremene informacije i nova znanja i vještine koje omogućuju bržu prilagodbu stanovnicima LAG-a	SC 3 Poboljšanje kvaliteta života u ruralnim područjima i proširenje gospodarskog programa ruralnog gospodarstva SC 4 Poboljšanje učinkovitosti institucijskog okruženja	SC 3 Razvoj ljudskih resursa i povećanje kvalitete SC 4 Unaprjeđenje upravljanja razvojem
6.	Razvoj kvalitete života u zajednici i poboljšanje kvalitete usluga u ruralnim područjima uz održivo korištenje prirodnih resursa	SC 3 Poboljšanje kvaliteta života u ruralnim područjima i proširenje gospodarskog programa ruralnog gospodarstva SC 2 Očuvanje, zaštita i održiva uporaba okoliša, krajolika, prirodnog i kulturnog naslijeđa	SC 2 Razvoj infrastrukture SC 3 Razvoj ljudskih resursa i povećanje kvalitete

DRAFT

7 Karta LAG-a u mjerilu 1:100 000

8 Dodaci

8.1 Dodatak 1 – Naselja u JLS i TUG područja

8.2 Dodatak 2 – Nacionalna ekološka mreža i NATURA 2000

Izvor: DZZP, prosinac 2012.

Ciljne vrste – SPA područja (područja posebne zaštite)

Otok Hvar:

Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Znanstveni naziv vrste	Hrvatski naziv vrste	Status vrste	Veličina populacije MIN	Veličina populacije MAX
HR1000036	Srednjedalmatinski otoci i Pelješac	Grus grus	ždral	preletnica		
		Circus cyaneus	eja strnjarica	zimovalica		
		Caprimulgus europaeus	leganj	gnjezdarica	1300	2500
		Alectoris graeca	jarebica kamenjarka	gnjezdarica	250	500
		Bubo bubo	ušara	gnjezdarica	60	80
		Hippolais olivetorum	voljić maslinar	gnjezdarica	20	50
		Circaetus gallicus	zmijar	gnjezdarica	13	18
		Larus audouinii	sredozemni galeb	gnjezdarica	8	10
		Falco peregrinus	sivi sokol	gnjezdarica	7	10
		Falco columbarius	mali sokol	zimovalica		
		usko grlo s više od 3.000 grabljivica ili ždralova koji redovite prelaze na proljetnoj ili jesenskoj selidbi				

Otok Vis:

Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Znanstveni naziv vrste	Hrvatski naziv vrste	Status vrste	Veličina populacije MIN	Veličina populacije MAX
HR1000039	Pučinski otoci	Puffinus yelkouan	gregula	gnjezdarica	50	100
		Calonectris diomedea	veliki zovoj	gnjezdarica	750	1100

		Falco eleonora	Eleonorin sokol	gnjezdarica	65	100
		Falco peregrinus	sivi sokol	gnjezdarica	8	10
		Grus grus	ždral	preletnica		
usko grlo s više od 3.000 grabljivica ili ždralova koji redovite prelaze na proljetnoj ili jesenskoj selidbi						

pSCI staništa i vrste (područja važna za Zajednicu)

Otok Hvar:

Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR2000084	Markova špilja	točkasti lokalitet	Špilje i jame zatvorene za javnost	8310
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR2000165	Špilja pod Kapelu	točkasti lokalitet	Špilje i jame zatvorene za javnost	8310
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR2001244	Bunar kod Franjevačkog samostana u Hvaru	točkasti lokalitet	Špilje i jame zatvorene za javnost	8310
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR2001245	Bunar na Hvaru	točkasti lokalitet	Špilje i jame zatvorene za javnost	8310
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR2001338	Područje oko Draškove špilje - Hvar	1738,33	Eumediteranski travnjaci Thero-Brachypodietalia	6220*
			Mediterske šume endemičnih borova	9540
			Znanstveni naziv vrste	Hrvatski naziv vrste
			Myotis emarginatus	riđi šišmiš
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR2001343	Područje oko špilje Duboška pazuha	3321,05	Špilje i jame zatvorene za javnost	8310
			Eumediteranski travnjaci Thero-Brachypodietalia	6220*
			Vazdazelene šume česmne (Quercus ilex)	9340

Empowered lives.
Resilient nations.

			Meditranske šume endemičnih borova	9540
			Vazdazelene šume česmine (Quercus ilex)	9340
			Znanstveni naziv vrste	Hrvatski naziv vrste
			Myotis emarginatus	ridi šišmiš
			Miniopterus schreibersii	dugokrili pršnjak
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR2001421	Hvar od Pokrvenika do uvale Bristova	886,09	Vazdazelene šume česmine (Quercus ilex)	9340
			Meditranske šume endemičnih borova	9540
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR2001422	Hvar Golubiničin rat - Rat Velog Strvnja	300,67	Meditranske šume endemičnih borova	9540
			Vazdazelene šume česmine (Quercus ilex)	9340
			Vazdazelene šume česmine (Quercus ilex)	9340
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR2001423	Hvar - od Plane do Veprinove glavice	747,62	Meditranske šume endemičnih borova	9540
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR2001424	Hvar - od Križišća do Tavna špilje	260,47	Vazdazelene šume česmine (Quercus ilex)	9340
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR2001425	Hvar - od Prapatna do Karnjakuše	1115,91	Preplavljene ili dijelom preplavljene morske špilje	8330
			Vazdazelene šume česmine (Quercus ilex)	9340
			Meditranske šume endemičnih borova	9540
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR2001426	Hvar - Kabal	532,37	Meditranske šume endemičnih borova	9540
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa

HR2001427	Hvar - šume kod Starigrada	1121,22	Vazdazelene šume česmine (Quercus ilex)	9340
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR2001428	Hvar - od Maslinice do Grebišća	3244,05	Preplavljene ili dijelom preplavljene morske špilje	8330
			Vazdazelene šume česmine (Quercus ilex)	9340
			Meditersanske šume endemičnih borova	9540
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR2001429	Hvar - od Prvog boka do Lučišća	983,59	Meditersanske šume endemičnih borova	9540
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR2001447	Grapčeva špilja	točkasti lokalitet	Špilje i jame zatvorene za javnost	8310
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR3000095	Pakleni otoci	1984,30	Naselja posidonije (Posidonion oceanicae)	1120*
			Pješčana dna trajno prekrivena morem	1110
			Grebeni	1170
			Preplavljene ili dijelom preplavljene morske špilje	8330
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR3000114	Otoci Lukavci	65,67	Grebeni	1170
			Naselja posidonije (Posidonion oceanicae)	1120*
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR3000115	Pelegrin - podmorje	170,51	Preplavljene ili dijelom preplavljene morske špilje	8330
			Grebeni	1170
			Naselja posidonije (Posidonion oceanicae)	1120*
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR3000116	Kabal - podmorje	297,12	Grebeni	1170

Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
			Naselja posidonije (Posidonion oceanicae)	1120*
			Pješčana dna trajno prekrivena morem	1110
			Velike plitke uvale i zaljevi	1160
			Preplavljene ili dijelom preplavljene morske špilje	8330
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR3000119	Otok Šćedro	225,92	Preplavljene ili dijelom preplavljene morske špilje	8330
			Grebeni	1170
			Naselja posidonije (Posidonion oceanicae)	1120*
			Pješčana dna trajno prekrivena morem	1110
			Velike plitke uvale i zaljevi	1160
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR3000135	Otok Hvar - od Uvale Dubovica do rta Nedjelja	105,81	Grebeni	1170
			Muljevita i pješčana dna izložena zraku za vrijeme oseke	1140
			Naselja posidonije (Posidonion oceanicae)	1120*
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR3000136	Uvala Vlaška - Hvar	15,51	Pješčana dna trajno prekrivena morem	1110
			Muljevita i pješčana dna izložena zraku za vrijeme oseke	1140
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR3000137	Uvala Bristova - Hvar	10,16	Naselja posidonije (Posidonion oceanicae)	1120*
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR3000138	Uvala V. Pogorila - Hvar	4,18	Muljevita i pješčana dna izložena zraku za vrijeme oseke	1140
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR3000139	Uvala M. Pogorila - Hvar	6,19	Muljevita i pješčana dna izložena zraku za vrijeme oseke	1140

Empowered lives.
Resilient nations.

Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR3000140	Uvala M. Moševčica - Hvar	2,88	Muljevita i pješčana dna izložena zraku za vrijeme oseke	1140
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR3000141	Uvala V. Moševčica - Hvar	3,99	Muljevita i pješčana dna izložena zraku za vrijeme oseke	1140
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR3000142	Uvale Divlja mala i Divlja vela - Hvar	9,88	Muljevita i pješčana dna izložena zraku za vrijeme oseke	1140
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR3000143	Uvale Kruševa; Pokrvenik i Zračće - Hvar	225,32	Muljevita i pješčana dna izložena zraku za vrijeme oseke	1140
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR3000149	Uvale Prapatna i Makarac - Hvar	22,57	Muljevita i pješčana dna izložena zraku za vrijeme oseke	1140
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR3000451	Hvar - otok Zečevo	232,07	Grebeni	1170
			Naselja posidonije (Posidonion oceanicae)	1120*
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR3000456	Hvar - od uvale Vitarna do uvale Maslinica	269,98	Naselja posidonije (Posidonion oceanicae)	1120*
			Pješčana dna trajno prekrivena morem	1110
			Grebeni	1170
			Muljevita i pješčana dna izložena zraku za vrijeme oseke	1140
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR3000457	Južna obala Hvara - od rta Nedjelja do uvale Česminica	1665,39	Pješčana dna trajno prekrivena morem	1110
			Naselja posidonije (Posidonion oceanicae)	1120*

			Muljevita i pješćana dna izložena zraku za vrijeme oseke	1140
			Preplavljene ili dijelom preplavljene morske špilje	8330
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR3000464	Područje oko rta Tatinja - Hvar	233,78	Grebeni	1170
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Znanstveni naziv vrste	Hrvatski naziv vrste
HR3000469	Viški akvatorij	51888,48	Tursiops truncatus	dobri dupin

Otok Vis:

Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR2000941	Svetac	420,43	Stijene i strmci (klifovi) mediteranskih obala obrasli endemičnim vrstama Limonium spp.	1240
			Karbonatne stijene sa hazmofitskom vegetacijom	8210
			Mediterske makije u kojima dominiraju borovice Juniperus spp.	5210
			Eumediteranski travnjaci Thero-Brachypodietalia	6220*
			Termo-mediteranske (stenomediteranske) grmolike formacije s Euphorbia dendroides	5330
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR2000942	Otok Vis	9079,16	Preplavljene ili dijelom preplavljene morske špilje	8330
			Špilje i jame zatvorene za javnost	8310
			Šume divlje masline i rogača (Olea i Ceratonion)	9320
			Embrionske obalne sipine - prvi stadij stvaranja sipina	2110
			Vegetacija pretežno jednogodišnjih halofita na obalama s organskim nanosima (Cakiletea maritima p.)	1210
			Stijene i strmci (klifovi) mediteranskih obala obrasli endemičnim vrstama Limonium spp.	1240
			Mediterske povremene	3170*

			lokve	
			Mediterske makije u kojima dominiraju borovice <i>Juniperus</i> spp.	5210
			Eumediteranski travnjaci Thero-Brachypodietalia	6220*
			Karbonatne stijene sa hazmofitskom vegetacijom	8210
			Mediterske sitine (<i>Juncetalia maritimi</i>)	1410
			Muljevite obale obrasle vrstama roda <i>Salicornia</i> i drugim jednogodišnjim halofitima	1310
			Špilje i jame zatvorene za javnost	8310
			Znanstveni naziv vrste	Hrvatski naziv vrste
			<i>Rhinolophus ferrumequinum</i>	veliki potkovnjak
			<i>Elaphe quatuorlineata</i>	četveroprugi kravosas
			<i>Miniopterus schreibersii</i>	dugokrili pršnjak
			<i>Zamenis situla</i>	crvenkrpica
			<i>Rhinolophus hipposideros</i>	mali potkovnjak
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR2000943	Palagruža	32,92	Termo-mediteranske (stenomediteranske) grmolike formacije s <i>Euphorbia dendroides</i>	5330
			Vegetacija pretežno jednogodišnjih halofita na obalama s organskim nanosima (<i>Cakiletea maritimae</i> p.)	1210
			Eumediteranski travnjaci Thero-Brachypodietalia	6220*
			Karbonatne stijene sa hazmofitskom vegetacijom	8210
			Stijene i strnci (klifovi) mediteranskih obala obrasli endemičnim vrstama <i>Limonium</i> spp.	1240
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR2001097	Biševo kopno	594,86	Mediterske šume endemičnih borova	9540
			Vazdazelene šume česmине (<i>Quercus ilex</i>)	9340
			Špilje i jame zatvorene za javnost	8310
			Stijene i strnci (klifovi) mediteranskih obala obrasli endemičnim vrstama	1240

			Limonium spp.	
			Eumediteranski travnjaci Thero-Brachypodietalia	6220*
			Karbonatne stijene sa hazmofitskom vegetacijom	8210
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR3000096	JI strana o. Visa	1100,19	Naselja posidonije (Posidonion oceanicae)	1120*
			Pješčana dna trajno prekrivena morem	1110
			Muljevita i pješčana dna izložena zraku za vrijeme oseke	1140
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR3000097	Otok Vis - podmorje	2953,30	Naselja posidonije (Posidonion oceanicae)	1120*
			Grebeni	1170
			Preplavljene ili dijelom preplavljene morske špilje	8330
			Muljevita i pješčana dna izložena zraku za vrijeme oseke	1140
			Pješčana dna trajno prekrivena morem	1110
			Muljevita i pješčana dna izložena zraku za vrijeme oseke	1140
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR3000098	Biševo more	784,02	Naselja posidonije (Posidonion oceanicae)	1120*
			Grebeni	1170
			Preplavljene ili dijelom preplavljene morske špilje	8330
			Muljevita i pješčana dna izložena zraku za vrijeme oseke	1140
			Pješčana dna trajno prekrivena morem	1110
			Muljevita i pješčana dna izložena zraku za vrijeme oseke	1140
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR3000099	Brusnik i Svetac	1478,68	Preplavljene ili dijelom preplavljene morske špilje	8330
			Grebeni	1170
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa

		područja (ha)		
HR3000100	Otok Jabuka - podmorje	113,00	Grebeni	1170
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR3000121	Palagruža - podmorje I	404,81	Preplavljene ili dijelom preplavljene morske špilje	8330
			Grebeni	1170
			Naselja posidonije (Posidonion oceanicae)	1120*
			Pješčana dna trajno prekrivena morem	1110
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR3000122	Palagruža - podmorje II	89,18	Grebeni	1170
			Pješčana dna trajno prekrivena morem	1110
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR3000423	Jabučka kotlina	30538,93	Grebeni	1170
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Znanstveni naziv vrste	Hrvatski naziv vrste
HR3000469	Viški akvatorij	51888,48	Tursiops truncatus	dobri dupin
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR4000008	Jabuka	2,30	Stijene i strmci (klifovi) mediteranskih obala obrasli endemičnim vrstama Limonium spp.	1240
			Termo-mediteranske (stenomediteranske) grmolike formacije s Euphorbia dendroides	5330
			Karbonatne stijene sa hazmofitskom vegetacijom	8210
Šifra Natura 2000 područja	Naziv Natura 2000 područja	Površina Natura 2000 područja (ha)	Naziv ciljnog staništa	Šifra ciljnog staništa
HR4000009	Brusnik	4,94	Stijene i strmci (klifovi) mediteranskih obala obrasli endemičnim vrstama Limonium spp.	1240

Karta potencijalnih NATURA 2000 područja

Prilazno područje LAG-ov

- Legenda**
- Granica potencijalnih područja
 - Veća područja za držanje vjetrovi i sakupljanje ptice
 - Maloizolirano veća područja za ptice
 - Veća područja za držanje vjetrovi i sakupljanje ptice

Mjerilo 1:200000

Projekt potpore NATURA 2000 područjima, CCZP, razdoblje 2012.

TK 1:100000 (EUFORA) (EUFORA) (EUFORA) (EUFORA)

Državni zavod za zaštitu prirode

Oslobođeni put 20, 10000 Zagreb, Hrvatska

